

**Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa
MISIA ANI KOSOVA**

Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti

Trinto Edicia

Yuli, 2012

Mothavipe:

E verziya e Anglikana qhibyako akala publikaciako sitoy ofisialuni. Savore aver qhibyake verziye akala publikaciako siton iranipya e originaluna Anglikana verizako thay na siton ofisialune dokumentya.

TABELA E ANDRIPESKI

ANDRIPE.....	5
1. INTRODUKCIA	6
2. ROMANE, ASHKALYUNE THAY EGIPQANYUNE KOMUNITETYA	7
3. IRANIPE THAY REINTEGRIFE	12
4. KULTURA THAY MEDIE.....	15
5. MASHKAR-KOMUNITETENGO DIALOGI	21
6. EDUKIPE.....	23
7. VASTIPE E QHIBYENGO.....	27
8. SOCIO-EKONOMIKUNE HAKAYA THAY KOTORLEIPE	30
9. KONKLUZIE	34
10. REKOMENADIPYA	36

LISTA E HARNIPYENGI THAY AKRONIMYA

Akciako Plani: Akciako Plani vash Implementipe e Strategiako vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo, 2009–2015

Komiteti e Ministreng e anlgune rekomandipyengo: Konsili e Evropako, Komiteti e Ministreng e anglune rekomandipyengo phanglo e implementipea e Rameska Konvenciako ani Kosova

Komiteti e Ministreng e duyto rekomandipyengo: Konsili e Evropako, Komiteti e Ministreng e duyto rekomandipyengo phanglo e implementipea e Rameska Konvenciako ani Kosova

DRC: Danimarkako Nashle Manushengo Konsili

ECLO: Evropaka Komisiako Mashkarphanglipesko Ofisi

EU-MRSI: Evropaki Unia – Mitrovicake Roma, Ashkalie, Egipqanya Phikoipeska Inicativako Proyeki

Angluno Godinipe: Konsili e Evropako, Dikhlaripesko Komiteti ani Rameski Koncencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo “Godinipe vash Implementipe e Rameska Konvenciako vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo ani Kosova”

Rameski Konvencia: Evropake Konsileski Rameski Konvencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo

HCNM: OSCE Uqo Komisioneri vash Nacionalune Minoritetya

IMC: Implementipesko thay Monitoripesko Konsili

KCCH: Kosovako Konsili vash Kulturuno Barvalipe

MCR: Ministria vash Komunitetya thay Iranipe

MCYS: Ministria e Kulturaki, Terne thay Sporti

MEST: Ministria e Edukipeski, Skencia thay Tehnologia

MMF: Komiteti vash Menajipe e Fondyengo vash Phikoipe e Minoritarune thay Multietnikune Medie thay Yaver Nafavoryune Grupe, Ofisi e Sheruneministresko

MOCR: komunako ofisi vash komunitetya thay iranipe

NGO: biraipkani organizacia

OCA: Ofisi vash Komunitetenge Puqipyra andar Ofisi e Sheruneministresko

OPM: Ofisi e Sheruneministresko

OSCE: Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Europa Misia ani Kosova

Reintegripeski Strategia thay Akciako Plani: Redikhlardi Strategia vash Reintegripe e Irande Personyengo thay Akciako Plani vash Implementipe e Strategiako vash Reintegripe e Irande Personyengo

RTK: Radio Televizia e Kosovaki

Duyto Godinipe: Konsili e Evropako, Dikhlaripesko Komiteti ani Rameski Konkencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo “Duyto Godinipe vash e Kosova”

SOEs: socialune kompanie

SPZs: specialune garavde zone

Strategia: Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo, 2009–2015

UAM: UNMIK Administracia ani Mitrovica

UNHCR: Yekhune Themyengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha

UNMIK: Adavahtuni Administracia e Yekhune Themyenga Misiako ani Kosova

ANDRIPE

Pashe shov bersh palo kay o Evropako Konsili dengya poro angluno godinipe ano niveli e implementpesko e Rameska Konvenciako vash Garabipe e Nacionalune Minoritetengo kotar o Kosovake institucie, si pandar aqhavipya ano garavipe thay promovipe e komunitetenge hakayengo ani Kosova. O *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti Trinto Edicia*, sar vi e duy nakhle raportyencar publikime kotar e Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Europa Misia ani Kosova (OSCE), mothavela o progresi thay efektiviteti e Kosovake instituciengo ano garavipe thay promovipe e komunitetenge hakayengo ani Kosova prekal o implementipe e specifikune standardyengo e Rameska Konvenciako vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo.

Yekh gendo e surengo lepargyola kotar Evropako Konsili, thay adresimo pe nakhlo OSCE *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko* raporti sar thana e vastipesko, pandar rodlargyona. Raporti konsiderinela progresi ani relacia e integripeski e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo; iranipe thay reintegripe; kultura thay medie; mashkar-komunitetengo dialogi; edukipe; qhib; thay socio-ekonomikune hakaya thay kotorleipe. Ov arakhela kay si sahstardo thay sofistikuno legislaciako rami ano than vash te garaven thay promovinen komunitetenge hakaya ani Kosova, buderi aqhona te reslon vash te keren realuno thay pherdo garavipe e komunitetenge hakayengo.

Ini kay si haricuno progresi kay kerdilo ano nesave akala umala leparde ano raporti, buderi umala rodona may zoralo angazhipe kotar centrtraluno thay lokalune niveleske institucie vasha te pheren o relevantune thanutne thay mashkarthemutne standardya vash garavipe thay promovipe e komunitetenge hakayengo. Sherune rekomandipya leindoy kotor vi o ulavipe e bujetesko ano centraluno thay lokaluno niveli vash implementipe e Strategiako vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo; zoralipe e tentipyengo vash te kreirinen kondicie vash savahtuno iranipe thay reintegripe e mekhle thanutnengo thay irande personyengo kerindoy efektivuno akcesi ano servisya ano komunako niveli; thay penjarindoy o sheruno vasnipe e mashkaretnikune dialogesko sar janipe vash te sigurinolpe e tolerancia thay yekh yaveresko kanleipe mashkar o komunitetya ani Kosova.

1. INTRODUKCIA

Rameski Konvencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo (Rameski Konvencia)¹ sito kerdo te garavel o hakaya e manushengo kola avena kotar o nacionalune minoritetya thay te promovinel o pherdo thay efektivuno yekhipe akale personyengo ano sah umala e ekonomikune, socialune, politikune thay kulturune jivdipesko. Sar ayekha, ov dela komunitetenge ani Kosova² o manglo garavipe, sar rezultati kova sito principialuno iranipe vash akaleske kova musyarela progresi kotar o Kosovake institucie dikhlardinoy thay promovindoy o hakaya e komunitetengo. Legaluno rami ani Kosova dela specifikune hakaya e personyenge kola avena kotar o komunitetya, leindoy kotor e legislacia ano promovipe thay garavipe e manushikane hakayengo, vastipe e qhibyengo, edukipe, kulturuno barvalipe thay kotorleipe ano publikune bukya.³

Sar kotor oleske mandatesko, *mashkar yaver*, garavipe thay promovipe e komunitetenge hakayengo, OSCE regularune monitorinela thay raportinela vash o aktivitetya lele kotar o Kosovake institucie vash te sigurinen kay olenge hakaya phiravgyona. Akava raporti sito trinto edicia vash *Komunitetenge Hakayengo Notadeipe* kay publikingyola kotar OSCE. Palune duy raportya, publikime pe Decembri 2009 thay Decembri 2010⁴, mothavena o progresi kerdo kotar o Kosovake institucie ano imlementipe e specifikune standardyengo e Rameska Konvenciako ano periodi kotar Januari 2008 ji pe Yuni 2009 thay Yuli 2009 ji pe Yuni 2010, respektivitetea. Sol duy raportya rodlarde o progresi ani relacia vash o angluno kotor e rekomandipyengo kerdo kotar o Konsili e Evropake Komiteteske Ministrengo, kola dikhlarena o angluno godinipe e Dikhlaripeške Komitetesko.⁵

¹ Evropake Konsileski Rameski Konvencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo, Strazburg, 1 Februari 1995, Konsili e Evropake Halovipeske Seriengo, G. 157.

² Rameski Konvencia sitoy referimi ano konsultipe e mashkarthemutne manushikane hakayenge halovipyencar thay konvencienar.

³ Krisi Gn. 04/L-020 ano amandamentipe thay pheripe e Kriesesko Gn. 03/L-047 vash Garavipe thay Promovipe e Komunitetenge Hakayengo thay olenge Jene ani Kosova, 21 Decembri 2011. Artiklo 1.4 akale kriesesko eksplicitune penjarela e Kosovake Srbyen, Kosovake Turkyen, Kosovake Boshnakyen, Roma, Ashkalie, Egipqanya, Goranya, Kosovake Montenegrya thay Kosovake Kroatya sar komunitetya kay musay te oven garavde akale kriseya. Komunitetya kola siton buderi ani Kosova manglape te oven kotor akale kriesesko kote on siton numerikune minoritetya ani nesavi komuna. Krisi Gn. 02/L-37 vash Vastipe e Qhibyengo, kerdo kotar UNMIK Regulativa Gn. 2006/51, 20 Oktobri 2006; Krisi vash Primaruno thay Sekundaruno Edukipe ani Kosova, kerdo kotar UNMIK Regulativa 2002/19, 31 Oktobri 2002 thay Krisi vash Uqo Edukipe ani Kosova, kerdo kotar UNMIK Regulativa 2003/14, 12 Mayi 2003; Krisi vash Kulturuno Barvalipe, kerdo kotar UNMIK Regulativa 2006/52, 6 Novembri 2006.

⁴ Dik OSCE, Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti, Decembri 2009, <http://www.osce.org/rom/kosovo/40782> (akcesimo 25 Novembri 2011) thay OSCE Reporti Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti Duyto Edicia, Decembri 2010, <http://www.osce.org/rom/kosovo/74637> (akcesimo 25 Novembri 2011).

⁵ Konsili e Evropako, Dikhlaripeško Komiteti vash e Rameski Konvencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo "Godinipe vash Implementipe e Rameska Konvenciako vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo ani Kosova" (adoptimo pe Novembri 2005) ACFC/OP/I(2005)004, Strazburg, 2 Marti 2006 (Angluno Godinipe). Konsili e Evropako, Komiteti e Ministrengo anglune rekomandipyengo phanglo e implementipea e Rameska Konvenciako ani Kosova, adoptimo kotar Komiteti e Ministrengo pe 21 Yuni 2006 ano 969° kedipe e Ministrengo, Strazburg (Komiteti e Ministrengo anglune rekomandipyengo).

Konsili e Europako dengya poro duyto Dikhlaripeko Komitetesko godinipe (Duyto Godinipe) ano Mayi 2010, dikhlardo kotar publikipe e duyto kotor e rekomandipyengo kotar o Komiteti e Ministrengo ano Yuli 2011.⁶ Akava raporti, kova sito bazirimo pe regularune monitoripeske aktivitetiya kotar OSCE ano periodi kotar Yuli 2010 ji pe Decembri 2011, thay pe interviste kerde e komunake sevalutnencar thay komunitetenge reprezentyencar kotar Yuli ji pe Avgusti 2011⁷, mothavela o progresi kerdo kotar Kosovake institucie ano implementipe e standardyengo e Rameska Konvenciako e referenca pe Komiteti e Ministrengo duyto rekomandipya.⁸ Analizipe e kombinaciako e kvantitativune thay kualitativune detalyengo, o raporti dikhlarela o progresi kerdo ano garavipe thay promovipe e hakayengo e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo; iranipe thay reintegripe; kultura thay medie; mashkar-komunitetengo dialogi; edukipe; qhib; thay socio-ekonomikune hakaya thay kotorleipe. Ano phanglipe e nakhle duy OSCE *Komunitetenge Hakayenge Notadeipeske* raportyencar, sakoya darakeripeski umal ka ovel tema e ulavda qhandako. Ano shrdipe e sakola qhandako o relevantune Komitetiya e Ministrengo rekomandipyengo ka rekharen, phiravgyon kotar yekh rodlaripe akanutna situaciako, leindoy kotor o progresi kerdo thay nesavo pozitivuno jamaipe; yekh notadeipe e aqhile sfidengo odoya ver dengyona. Khetane talo sekcia dikhlarena e situacia ani relacia e rekomandipyencar kerde kotar Konsili e Evropako; pashe akaleske, on ayekha vi konsiderinena yaver sure andar o puqipe kay siton e ulavde darakeripesko kotar OSCE. Raporti agorinela e rekomandipyencar vash te laqharen o implementipe e standardyengo e Rameska Konvenciako vash Garavupe e komunitetenge hakayengo.

⁶ Konsili e Evropako, Dikhlaripeko Komiteti vash e Rameski Konvencia vash Garavipe e Nacionalune Minoritetengo “Duyto Godinipe vash e Kosova” (adoptimo pe 5 Novembri 2009) ACFC/OP/II(2009)004, Strazburg, 31 Mayi 2010 Konsili e Evropako, Komiteti e Ministrengo, duyto rekomandipe phanglo e implementipe e Rameska Konvenciako ani Kosova, adoptimo kotar Komiteti e Ministrengo pe 6 Yuli 2011 pe 1118° kedipe e Ministrengo Deputetengo, Strazburg (Komiteti e Ministrengo duyto rekomandipyengo).

⁷ Ano intervistesko periodi, OSCE umal prezentinela kerde interviste e gendoa e lokalune kolegenar, leindoy kotor komunake sevalutne, komunitetenge reprezentya, lokalune biraipkane organizacie thay yaver organizacie, kote siton relevantune. Interviste e komunake sevalutnencar kola kerdile ano komune ani sah e Kosova thay lena kotor o direktorya e departamentengo (bujeti; finance; kadastri; publikune servisya; kulture, terne thay sporti; edukipe; administracia; personeli); komunake translatorya; stafi andar komunake ofisya vash komunitetya thay iranipe; komunake sevalutne vash polyune yekhipya; talosherune vash komunitetya; sherune e komunake sombeshipesko vash komunitetya; sherune e komunitetenge komitetesko; sherune e komunake asambleyengo; skolake direktorya thay sikavne. Sar pheripe, lokalune biraipkane organizacie thay individya reprezentime ano Yekhune Themyengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha kola vi on intervistisale, kola siton yekhune. Komunitetenge reprezentya thay gaveske liderya vi on intervistisale. Nesave sherune jamaipya pele avri akale ovipesko Yuli 2011 – Decembri 2011 raportipesko periodi astargya sar pheripe ano raporti e Yulesko 2012.

⁸ Ini kay kerdilo numay publikuno ano Yuli 2011, Komiteti e Ministrengo duyto rekomandipyengo tang dikhlarde o rekomandipya kerde kotar Dikhlaripeko Komiteti ano Duyto Godinipe, kova kerdilo publikuno ano Novembri 2009.

2. ROMANE, ASHKALYUNE THAY EGIPQANYUNE KOMUNITETYA

“Identifikipe thay implementipe, sar shey e urgencako, yekh adekvatuni thay savahtuni solucia vash o Roma, Ashkalie thay Egipqanya kola jivdinena ano molivea kontaminime kampya ani Upruni Kosova, ano tang konsultipe e reprezentyencar e qalavde komunitetengo; siguripe e adekvatune financialune thay manushikane resursyengo kay te oven alokime thay phiravde vash efektivuno implementipe e Strategiako vash Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya.”⁹

Akanutni situacia

Ano Oktobri 2010, Qesmin Lug, yekh kotar o kampi kontaminimo molivea thanimo kotar Romane thay Ashkalyune komunitetenge jene ani upruni Mitrovica, phandilo thay rumisalo sah. Oleske thanutne biqhaldile ano than e “Romana Mahalako” ani teluni Mitrovica, sar kotor e proyektesko e biraipkana organizaciako (BRO) Mercy Corps¹⁰, vay nesave legardile ano kampi Osterode ani upruni Mitrovica. Mercy Corps agoringya pashe sah o keripeske butya ani “Romani Mahala” kay si hramimo andar originaluno relokipesko proyeki; pashe akaleske, Mercy Corps akana kergya yekh inicialuno halovipe ani Mitrovicaki komuna vash te keren harno gendo e rendune kherengo vash te akomodinen nesave aqhile familie ano kampi Osterode.¹¹ Totaluno gendo e familiengo relokime ano rendune khera ani “Romani Mahala” aqhola pe 104 ano agor e Decembresko 2011, ini kay akava aqhilo te bayrol kana o pherune khera kerdile.

Pashe e mangipeske te phanen o molivea kontaminime kampya thanime kotar o Romane thay Ashkalyune komunitetya ji pe agor e 2010, kampi Osterode aqhilo te ovel puterdo ji pe agor e Decembresko 2012.¹² Sar kotar o agor e Decembresko 2011, isi 17 familie kay aqhgile ano kampi Osterode. Dershuyekh akale familiendar, nesave kolendar refuzinde te nakhen ani “Romani Mahala” vash ververutne sebepya, akana halile te nakhen kana o khera ka oven gatisarde vash olenge.¹³ Duy familie identifikisale kotar Yekhune Themyengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha (UNHCR) sar ano mangipe vash lungyardo garavupe feri so on nashte te theren

⁹ Komiteti e Ministrenge duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

¹⁰ Mercy Corps sitoy BRO godorni vash implementipe e duye proyektengo vash te phanglon o molivea kontaminime kampya Qesmin Lug thay Osterode ani upruni Mitrovica thay te relokinel e thanutnen ano may sigurune lokacie, sherunipea ani “Romani Mahala” ani upruni Mitrovica. O proyektya, Kosovako Partneriteti vash Savahtuno Rethanipe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo Programi (RESTART) thay Evropaki Unia – Mitrovicake Roma, Ashkalie, Egipqanya Phikoipe Inicativako Proyeki (EU-MRSI), fondisalo kotar USAID thay Evropaka Komisiako Mashkarphangliposko ofisi (ECLO), respektivitetea.

¹¹ Komuna dengya poro phikoipe vash e konstrukcia akale pherune kherengo, kola ka kergyon kotar Mercy Corps andar o egzistuno relokipesko proyeki.

¹² Mercy Corps mejaningya o kampya e fondeya kotar e Ministria vash Komuniteteya thay Iranipe thay sar kotor e EU-MRSI proyektosko. Akala fondya agorinde pe Avgusti 2011, palo kova o Mercy Corps aplikingya ki Ministria vash Komunitetya thay Iranipe ano kharipe vash propozipya, ikalindoy fondya vash menajipe e kamyengo ji pe Yuni 2012. Mercy Corps ka lungyarel te menajinel o kampi ji pe agor e Decembresko 2012 (prekal proyektoske aqhile love) kana ov ajukergyola te phanglol.

¹³ Yekh familia ajukergyola te relokingyol ani upurni Mitrovica.

tromalo iranipe ani teluni Mitrovica. Sar kotor oleske rethanipeske proyektesko Mercy Corps sito godorno vash arakhipe e alternativune soluciengo vash akala familie.¹⁴ Duy familie phirde ano angluno kotor e 2012, kola sinelen olenge sure kay o Kosovaki Ilakaki Agencia suksesune alosargya, thay duy familie aqhile e kompleksyune ilakake surencar kola ka len nesavo vahti vash te alosargyon. Kana o 11 familie relokisale, numay shtar familie (leindoy kotor duy garavipeske sure) aqhile ano kampi e nabeshipeske statusea; pashe akaleske, negociacie olencar lungyargyona thay Mercy Corps pakyala kay on eventualune ka vijainen kotar o projekti vash rethanipe.

E *Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo, 2009–2015* (Strategia) thay olako *Akciako Plani vash Implementipe e Strategiako vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo, 2009–2015* (Akciako Plani), mothavela o sfide kolencar arakhlona o Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya ani Kosova. Akciako Plani propozinela konkretune mase te lelon kotar relevantune centralune thay lokalune niveleske institucie vash te adresinen akala sfide, phangle e vahteska mothavipea thay bujeipea vash implementipe e mangle masengo vash te aqhaven o diskriminipe thay te phikoinen o integripe. Pashe akale buhle spektreske dokumentencar, Kosovake institucie na reste ano pheripe olenge angazhipyengo vash te kreirinen mangle kondicie vash integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo ani Kosova. Sar si pe Mayi 2011 OSCE raporti vash implementipe e Strategiako thay Akciake Planesko, isi nanipe e politikune mangipesko; na koordinipe mashkar o centralune niveleske institucie, thay mashkar centralune thay lokalune niveleske institucie; thay na si manglo bujeti vash te siguringyol o efektivuno implementipe.¹⁵ Pashe akaleske, o raporti na modestinela o progresi ano iranipeske umala, regulipe e naformalune beshipeske thanengo, kultura thay edukipe, kola na laqhardile ji manglilo.¹⁶

Phanglo e centralune niveleya, nisave fondya na alokisale kotar o komune vash implementipe e aktivitetengo ano 2011, may but sar si pe nanipe e godinipeske vazdipesko e Strategiako thay olake Akciake Planesko ano komunako niveli.¹⁷ OSCE dikhla numay yekh komuna koya alokingya o fondya ano mashkar bershuno bujetesko dikhlaripe: komuna e Peyaki ulavgya fondya andar o ofisi e sherunesko vash o relevantune komuniteteya, kana o mangipya dendile ani tema e kotorleipeski. Pashe akaleske, OSCE na arakhla niyekh komuna kay alokingya bujeti vash implementipe e Akciake Planesko vash 2012, ini kay o komunake ofisya vash komunitetya thay iranipe (MOCR) ani Fush Kosova/Kosovo Pole pelarde pe godi e savore komunake departamente, ano hramipe, e mangipesko vash te astaren o bujeteske aktiviteteya kana

¹⁴ Originalune sine ehta familie kotar UNHCR kay identifikingya o mangipe e garavipeske lungyaripesko, thay ko odoya ver shay te irangyol sigurune ani teluni Mitrovica. Ano Decembri 2011, panj kotar akala familie mothavde kay pashe e kategorizipeske sar “garavde sure”, on ka relokingyon ani “Romani Mahala”.

¹⁵ Dik OSCE Reporti *Implementipe e Akciake Planesko vash e Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetya ani Kosova*, Mayi 2011, <http://www.osce.org/rom/kosovo/77415> (aksesimo 25 Novembri 2011).

¹⁶ Yekhuno. q. 3.

¹⁷ Yekhuno. q. 7.

planirinena vash 2012.¹⁸

Ini kay na regulisalo specialune, tikno gendo e komunengo lele decisie te draftinen lokalune akciake planya vash implementipe e Strategiako.¹⁹ Ano yaver komune sine kerde aktivitetiya, vay phikoime kotar e komuna, reseya vash te laqharen e situacia e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo. Misalake, ano raportipesko periodi yekh gendo e komunengo alokinde komunako than vash Roma, Ashkaliye thay Egipqanya kola siton mekhle thanutne, irande vay bithaneske.²⁰ Nesave komune kerde iniciative reseya vash te bayaren skolako nakhavipe, misalake organizindoy kedipya mashkar dadalarya thay komunake sevalutne vash te diskutinen o skolako na nakhavipe, kerindoy mangipe vash odola kola silen mangipe vash akava, vay kerindoy keqap/intenzivune klase.²¹ Ano yaver komune, harne vahteske butyaripeske shaipya kerdile vash o jene e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya.²² Ano buderi kondicie, aktiviteti kerdo kotar e komuna vash te phikoimen kotar e trinto rig, kotar nesavi BRO vay mashkarthemutni organizacia vay phikoimo kotar centraluno niveli. Isi but hari misalya e iniciativengo vash te promovinen thay te garaven o hakaya e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo kay siton thanime ano korkore komune.

Aqhile Sfide

Relokipe nesave e palune familiengo ano kampi Osterode, vash te ciden olen kotar e phuv kay sitoy kontaminimi uqe molivea, aqhola sfida. Nesave ver, duy familie

¹⁸ MOCR komuna Fush Kosova/Kosovo Pole, ano personeso intervyyu kerdo ani data phanglo e periodeya vash o mangipya akale raportesko.

¹⁹ Komunako akciako plani aprovisalo kotar o komunake sombeshipya ano Ferizaj/Uroševac, Mitrovica/Mitrovica, Jakova/Đakovica thay Fush Kosova/Kosovo Polje. Ano Prizreno o akciako plani aprovisalo pe 27 Aprili 2012. Ani komuna Gračanica/Gračanicë lokaluno akciako plani draftisalo. Ani Poduyeva/Podujevo Ashkalyuno reprezentanti e komunitetenge komitetesko iniciringya o procesi e draftipesko e lokalune planesko, ji kay ani Peya/Peć e BRO “Syri i Vizionit” draftingya o lokaluno akciako plani vash 2009–2011, numay o plani niyekh ver na dikhlardilo kotar e komuna, ini kay sinela kotorleipe ani draftipeski faza.

²⁰ Ani Vitia/Vitina, komunako than alokisalo vash keripe e duye kherengo vash duy Romane familie. Ani Poduyeva, komunako than alokisalo vash iranipe e Ashkalyuna familiako. Ani Klina e komuna alokingya o than vash keripe epta kherengo vash Ashkalyune thay Ergipqanyune familie kay na silen than. Komune e Mitrovicake/Mitrovica thay Jakova/Đakovica alokinde bare phuvyake kotora e komunaka phuvyako ani “Romani Mahala” (thanimi kotar Roma thay Ashkalie) thay o than “Ali Ibra” (thanimo kotar Egipqanya), respektivitetea. Ani Ferizayeski komuna than alokisalo vash keripe e Ashkalyune Kulturune thay Socialune Centrosko, vash te vastingyol sar treningosko centro, sastipesko dikhipe thay kindergarten.

²¹ Ani komuna Ferizaj/Uroševac, e MOCR ledeingya e OSCE thay lokalune BRO, e Ashkalyune Komunitetenge Centroa, te distribuinen skolake pustika vash Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune mashkaruna skolake qhavore. Ani yekhuni komuna e MOCR, phikoimo kotar OSCE, organizingya truyala mezaki diskusia mashkar o dadalarya thay qhavore vash te dikhen e tema e skolake mekhipesko. Ani Poduyeva/Podujevo komunake sevalutne dende klasake siklipya vash jene e Ashkalyune komunitetesko. Ayekha vi akceptinde o iranipe ano skole e irande qhavorengo bizo manglo civiluno registripeske dokumentya. Yekhune iniciative lelife kotar komunitete Jakova/Đakovica, Peya/Peć thay Prizreno.

²² Misalake, Roma lelife pe harne vahteske halovipya vash o thanipesko shusharipesko proyekti phikoimo kotar e Ministria vash Butyaripe thay Socialuno Dikhlaripe ani Shtërpeć ano Avgusti 2011. Romano thay Egipqanyuno komuniteteske jene yekhune butyardile ani Peyaki komuna, ji kay o jene kotar o so trin komunitetya butyardile kotar Fush Kosovaki komuna. Gračanica/Gračanicë butyargya 12 Romane individyen andar o departamenti e publikune servisesko ano 2011.

rodinde garavipe siton problemi vash Mercy Corps. Akava sito vash o sebepi kay na si solucia vash kote on shay te jivdinen, thay kay ini e UNMIK Administracia ani Mitrovica (UAM) shay te alokinel than vash olenge ani upruni Mitrovica. Diskusia vash kote on shay te relokingyon kerdili e minimalune konsultipea e qalavde individyengo. Siguno iranipe ani “Romani Mahala” e panj familiengo kola konsideringyona te oven ano mangipe e lungyarde garavipesko kotar UNHCR na sito shukar ajukerdo kotar nesave beshipeske thaneske komunitetenge liderya, kola darana kay akava shay te bayaren o nasiguripe e yaver thanutnengo ani “Romani Mahala”.²³ Nanipe e komunitetenge kotoripesko ano planiripeske umala e proyektesko ayekha vi aqhilo yekh e darakeripeska surako vash 104 familie kola relokisale ani “Romani Mahala”.²⁴ Pashe akaleske, musay te hramingyol kay kana o konsultipeske mekanizmya siton shayutne on na savaht siton vastune vash o komunitetya.²⁵

Vash o familie kola akana jivdinena ani “Romani Mahala”, yekh gendo e manushikane hakayenge surengo aqhona sar puqipe e adekvatune savahtunipesko e relokipeske proyektesko. Isi problemya e standardyencar e kherenge yekhlinyengo, kola arakhlona e na shukarne izoluipea thay uqe niveleske loqipea, kola anena sastipeske sure vash nesave thanutne. Mercy Corps tentinde te adresinen akava problemi angazhindoy e kompania te kerel termo izolacia ano qalavde rendune khera; pashe akaleske, na o savore khera laqhardile soske o fondya siton shayutne numay ano yekh e duye relokipeske proyektesko. Yaver sastipesko darakeripe resela sar si pe frekventimo na kolektipe e bunishtengo ani “Romani Mahala”, so sito godornipe e komunako numay na regularune kedingyona vash o sebepi e na pokipesko e faturengo. May baro darakeripe sito molivea kontamimino puqipe, ini kay laqhargyola, na alosardilo pandar e anipea e familiengo kotar o kampya ani “Romani Mahala”. Nesave qhavore ani “Romani Mahala” lungyarena te len medicinako azhutipe vash o sebepi e uqe nivelesko e molivesko ano olengo rat. Ano raportipesko periodi kondicie nesave akale qhavorengo ule may qhelale.²⁶ Isi vi laqharipya, kerde kotar Mercy Corps, kay nesave familie ani “Romani Mahala” luyarena te angazhingyon ano sastrneske kedipeske aktivitetiya ani upruno Mitrovica, kola lungyarena te mekhen olenge qhavoren ano

²³ Ano arakhipe e OSCE-a pe 27 Decembri 2011, jeno e Romane lideresko ani teluni Mitrovica mothavgya kay nesave jene e Kosovake Albanyune komunitetesko pakyana kay nesave e UNHCR-ke definime garavipeske surengo siton konektive e krimencar kerde mamuy Kosovake Albanya ano thay palo konflikti, ini kay akava na sito savahtuno.

²⁴ Dik OSCE Raporti *Kosovake Komunitetenge Profilya* 2010, “Kosovake Romane Komunitetenge Profilya” <http://www.osce.org/kosovo/75450> (akcesimo pe 25 Novembri 2011) thay OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayenge Notadeipesko Raporti Duyto Edicia*, q. 19, nota 4 may upre.

²⁵ Lokaluno Phiravipesko Komiteti, inicimo kotar OSCE thay UNMIK ano mangipe e komunako ano angluno kotor e 2010, kerdilo vash te del teknikuno phikoipe thay mothavipe e komunake Mitrovica, Mercy Corps, yaver partneryune organizacie thay interesime riga kola lena kotor ano implementipe akale projektengo. On ayekha vi servirinena sar koordinipesko mekanizmi mashkar e komuna thay centralune institucie phanglo e avipea taloministresko vash komunitetya thay iranipe. Pashe akaleske, nanipe e truposke reprezentipesko kotar o Romano thay Ashkalyuno komuniteti ano kampya, kola niyekh ver na ale ano kedipya, ini kay khardile.

²⁶ Mashkar Yuli thay Avgusti 2011, shov qhavore kola lele medicinako azhutipe, raportisale kotar o Mercy Corps kay rumisalo olengo sastipe. Sar pe agor e Decembresko 2011, duy qhavore lena sine medicinako azhutipe. Ano totali e enya qhavorengo raportisalo kay bayrilo o niveli e molivesko ano olengo rat.

riziko e moliveske kontaminipesko.²⁷

Vash Romane thay Ashkalyune komunitetya kola jivdinena ani “Romani Mahala”, yaver manushikane hakayenge darakeripya kola qalavena o savahtunipe olenge iranipesko leindoy kotor o nanipe e butyaripeske shaipyengo kola shay ovna shayutne ano than, kola avena kotar e generaluni diskriminacia arakhle kotar o Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya ani Kosova.²⁸ Publikuni kompania, “Uniteti”, butyargya eфта Roma thay Ashkalie ano harne vahteske halovipya, sar butyaripeske siklovipeske programya kerde kotar Danimarkako Nashle Manushengo Konsili (DRC) vash o thanutne ani “Romani Mahala”, kolendar nesave phikoisale kotar OSCE. Pashe akaleske, akava sito numay yekh tikno kotor e peshelipesko e Romengo thay Ashkaliengo e butyarne bershengo kola beshena ani “Romani Mahala”. Siguripe e adikeripesko e thanutnengo e rendune kherengo, pherena e konfuzia vash shay vay na e komuna shukarne alokingya o than vash o proyekti, thay te sine kay ayekha, vash kobar lunge, siton pherune darakeripya.²⁹

Sar leopardilo may angle, o implementipe e Akciake Planesko thay Strategiako seriozune arakhla o nanipe e fondyengo, nanipe e koordinipesko thay mothavipesko kotar o centraluno niveli pe lokaluno niveli thay nanipe e politikune mangipesko. Nisave fondya na alokisale ano Kosovako Konsolidimo Bujeti vash 2010 vay 2011. Ini kay hari resipya dikhlile ano nesave politikune umala, na si hramimo jamaipe kay kerdilo vash o butyaripe thay ekonomikuno zoralipe, kotorleipe thay reprezentipe, siguripe, policiako servisi vay hakaipe.³⁰ Yekhune ano komunako niveli, buderi komune na alokinde o fondya thay na kerna buti vash o mangle aktivitetuya reseya vash te implementinen o Akciako Plani vay Strategia. Ani Lipyaneski Komuna, misalake, o sheruno mothavgya poro naqalaripe e nanipea e alokime fondyengo ano Kosovako Konsolidimo Bujeti thay vakergya kay e komuna na ka kreirinel lokaluno akciako plani soske na si fondya vash te mekhen olesko implementipe.

²⁷ Vash may buderi informacie vash o sure e moliveske kontaminipesko vash o Romano thay Ashkalyuno komuniteti ani Mitrovica, leindoy kotor o shaytune linkya vash o sastrneske kedipeske aktivitetuya thay molivesko vishipe, dik OSCE Raporti *Palal Raporti e Moliveske kontaminipesko ani Mitrovica kay qalavela e Romane komunitete*, Februari 2009, <http://www.osce.org/kosovo/36234> (aksesimo pe 25 Novembri 2011).

²⁸ Dik OSCE Raporti *Kosovake Komunitetenge Profilya* 2010, “Kosovake Romane Komuniteteske Profilya”, “Kosovake Ashkalyune Komuniteteskie Profilya” thay “Kosovake Egipqanyune Komuniteteske Profilya”, nota 24 may upre.

²⁹ Vijaipya e proyektesko hramime ano trinkotorune halovipya e komuna thay Mercy Corps vash yekh inicialuno 18 masekuno periodi, e na opcia vash relaqharipe vash pherune 97.5 bersha. Mitrovicaki komunaki asambleya votingya te alokinel than vash proyekti, numay o ofisialuno dokumenti rodingya kay te sigurinel kay o than na egzistinela. Isi vi nahalovipe kay o komunako sombeshipe votingya vash 99 bershuno vastipe, vay “lunge vahtuno” vastipe. Akava may but konfuzingyola kotar kishlo krizi kay mekhela e komunen te alokinen o than na buderi se 40 bersh: Krizi Gn.03/L-226 ano Alokipe e vastipesko e Yaveripesko e Nakhelipeska Ilakako e Komunako, 9 Novembri 2010.

³⁰ OSCE Raporti *Implementipe e Akciake Planesko vash e Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo ani Kosova*, q. 3, nota 15 may upre.

3. IRANIPE THAY REINTEGRIPE

“Sigurinena kay o kondicie vash siguruno thay savahtuno iranipe e personyengo kotar minoritarune komunitetya, may but o IPD-ya, may but ano umala sar si siguripe, kheripe, socialuno garavipe, edukipe thay akcesi pe ilaka, qhivdile ano than bizo yaveripe.”³¹

Akanutni situacia

Ano 2011, totali e 1,143 individyengo kategorizisale sar minoritetya kotar UNHCR kola voluntarune irangyona ano olenge khera kotar o mekhlo thanipe, leindoy ktor 457 Kosovake Srbya, 118 Roma, 364 Ashkalie thay Egipqanya, 60 Boshnakya, 106 Goranya, thay 28 Kosovake Albanya.³² Vash te vazdingyol o godinipe pedral e mekhle thanipeski populacia, e Ministria vash Komunitetya thay Iranipe (MCR), UNHCR thay DRC lungyarde te phikoinen e komunen ano keripe e tereneske vizitenge aktivitetengo ani Kosova thay regioni, may anglune prekal o ja-thay-informingyov thay ja-thay-dik vizite. Andar o egzistuno iranipesko rami³³ e MCR, ano ledeipe e lokalune instituciencar thay relevanune mashkarthemutne partnerya, lungyarde te phikoinen mekhle thanutnen prekal o gendo e azhutipeske programengo.³⁴ Raipe mothavgya poro angazhipe vash te phiravel o siguruno thay savahtuno iranipe kerindoy o formiripe e MOCR ano sah komune.³⁵ Akala ofisya siton godorne vash garavipe thay promovipe e hakayengo e nabuderune komunitetengo³⁶, mekhle thanutne thay irande, leindoy ktor o irande personya; sigurindoy yekhuno akcesi ano publikune servisya; thay koordinindoy thay promovindoy o iranipesko procesi. MOCR akanake putergyona ano buderi komune.³⁷

³¹ Komiteti e Ministrenge duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

³² Akava sito ano kontrasti pe 2010, kote 2,314 individyanga kategorizime sar minoritetya kotar UNHCR volonterune iradile. UNHCR Sheruno Ofisi ani Prishtina /Priština, Statistikuno Dikhlaripe – pheripe ano agor e Decembresko 2011.

³³ Ministria vash Komunitetya thay Iranipe, Strategie vash Komunitetya thay Iranipe 2009–2013; thay UNMIK/Provizionalune Institucie e Korkore Raipeske (PISG), Redikhlarido Mothavdno vash Savahtuno Iranipe, Yuli 2006; Raipeski Regulativa Gn. 02/2010 vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe adoptimo pe 12 Avgusti 2010 thay khuvdo pe zoralipe ano 27 Avgusti 2010.

³⁴ Misalake, prekal o ECLO/MCR kova fondingya o Iranipe thay Reintegripe ani Kosova (RRK) proyekti, kole vijainde o Kosovake Srbya, Roma, Ashkalie thay Egipqanya, ayekha vi o yaver na buderune komunitetya. O RRR III, kova shrdingya ano Novembri 2011, dikhlarela multisektoralune aktiviteti, leindoy ktor kherengo laqharipe thay avipeska generaciake komponente vash te phikoinen o savahtuno thay sahasardo iranipe thay reintegripe e 210 mekhle thanipeske familiengo ano olenge khera ano shtar selektime komune (Ferizay/Uroševac, Klina/Klinë, Obiliq/Obilić thay Ravuco/Orahovac) ano 24 masekuno implementipesko periodi.

³⁵ Ofisi e Sheruneministreska Regulativako Gn. 02/2010 vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe, adpotimo ano 12 Avgusti 2010 thay khuvgya pe zoralipe pe 27 Avgusti 2010. UNMIK Regulativa 2007/30 ano Korkoro Raipe e Komunengo ani Kosova amendindoy UNMIK Regulativa 2000/45, Sekcia 23, kerdi vash komunitetyenge komiteti, mediaciake komunitetya thay komunitetenge ofisya. MOCR yaverinde thay reforminde olenge butya, o komunake komunitetenge ofisya thay komunake iranipeske ofisya.

³⁶ Vay o res akale raportesko, nabuderipe referingyona ano nesavo komuniteti kay sito ano numerikuno minoriteti ano komunako niveli.

³⁷ Pashe akaleske, na lelile bajakya te formirinen KOKI ano komune Hani Elezesko, Kaqaniko, Yuniko, Malisheva, komunake komunitetenge ofisya. KOKI na siton ano than e komunengo Leposaviq, Zubin Potok

Ano 2011, totali e 2,435 personyengo irandile kotar avrialune thema (may but kotar Vrdloriguni Evropa) sar si pe readmisiako halovipe. Akava astarela vi 605 jene e komunitetengo kategorizime sar minoritetya kotar o UNHCR, 519 kolendar klasifikisale kay siton konsiderime sar grupe ano riziko thay ano mangipe e garavipesko kotar UNHCR.³⁸ Ano 2010, raibe aprovingya e Redikhlardi Strategia vash Reintegripe e Irande Personyengo thay olake Akciake Planesko vash Implementipe e Strategiako vash Reintegripe e Irande Personyengo (khetane, Reintegripeski Strategia thay Akciako Plani). Kotar o Aprili 2011 centralune niveleske institucie, e Ministria vash Andrune Butya, sigyargya pere tentipya vash te vazdel o godinipe akala neva politikako thay institucionalune ramesko vash komunake institucie, thay te vazden o kapaciteti vash o relevantune sevalutne. Akala palune bajakya sine suksesune: baro kotor e komunengo raportinde kay lena hramimo mothavipe vash o implementipe e Reintegripeska Strategiako thay Akciako Plani thay akcesi pe centralune niveleske reintegripeske fondya; thay pashe ekvash nakhle treningoske sesie vash iranipe organizime kotar centralune institucie.³⁹ May but, ano lafideipesko jamaipe, raibe alokingya 3.4 milionya Euro ano centralune niveleske reintegripeske fondya, reseya vash te den khetano direktuno azhutipe e irande personyenge thay financipe e lunge vahtune projektengo vash te bayaren olengo savahtuno iranipe.

Ano raportipesko periodi reprezentya kotar e Ministria vash Evropake Integripya lela vi oy o regularune vizite ano komune e sah Kosovake, te mothavel o vasnipe e savahtune iranipesko e irande personyengo vash o vizengo liberalizipesko procesi. Ano nesave komune dendilo lafi te formirinyol o suplementaruno koordinipeske strukture mashkar o tangipe e legislaciako/politikako rami, lindoy kotor ad hok iranipeske komisie ano komune Gilana/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica thay Ravuco/Orahovac, butyarne grupe ano komune Ferizay/Uroševac thay Viti/Vitina, thay reiranipesko bordi ani komuna Vuqitrna/Vučitrn. Poduyeva/Podujevo, Jakova/Đakovica thay Vitia/Vitinake komune lele godonipeske vazdipeske kampanye reseya vash te vizitinen e irande personyen. Pashe akaleske, akala aktivitetiya sine ajukerne thay o buderi komune vizite ule e hari dromeya e tangune rezultatengo.

Aqhile Sfide

Mashkaruno, o iranipesko thay reintegripesko procesi aqhola sar sheruni sfida, may but ano komune. Kote o komunake iranipeske strategie adoptisale on buti ver implementingyona ano kotora, thay ano implementipe e relevantune politikengo, strategiengo thay projektengo, komune siton konfrontime e persistentune problemyencar vash o bujetesko harjipe, nanipe e politikune mangipesko vay angazhipesko kotar komunako lidershipi, nanipe e kapacitetesko kotar relevantune

thay Zveqana phanglo e fakteya kay akala komune aplikinena Srbiako krisi.

³⁸ Ano 2010, o totaluno gendo e irande personengo sine 2,910, leindoy kotor 593 individya kategorizime sar minoritetya kotar UNHCR thay 511 klaisifikisale kay siton kotar o grupe kay siton ano riziko thay musay te oven talo garavipe kotar UNHCR.

³⁹ Dik OSCE Raporti *Notadeipesko Progresi ano Implementipe e Politikake Ramesko vash Reintegripe e Irande Personyengo ano Kosovake komune*, Septembri 2011, qh. 10–11, <http://www.osce.org/rom/kosovo/82775> (akcesimo 25 Novembri 2011).

komunake sevalutne, thay problemi e koordinipesko thay informaciako ulavipe mashkar o interesime riga ano centaluno thay lokaluno niveli.⁴⁰ Harno gendo e volonteriyune iranipyengo ano angluno kotor e 2011 shay ayekha vi te ovel partikularune atributimo ano dosna aprovipe e anualune bujetesko e MCR ano anglonilay e 2011, ji kay o fondya vash kherengo keripe thay yaver azhutipeske programya siton limitime sar si pe MCR bujeti kay substanicalune qhndilo ano 2011 mashkar bershuno bujetesko dikhlaripe.

Yekhune, ini kay si bayardi sama kotar internacionalune aktorya thay raipe, efektivuno implementipe e Reintegripeska Strategiako thay Akciake Planesko aqhilo problematikuno, may but ano komunaluno niveli. Ini kay o tentipya kerdile kotar o centralune niveleske institucie te vazden o godonipe thay te zoralen o kapaciteti vash komunake sevalutne, akava pandar ajukergyola te anel tang rezultatya ano than, kote buderi e komunendar kerde numay limitime tentipya vash te jamainen, implementinen thay te promovinen konkretune iniciative. Progresi sito konsekventuno nanipe ano but vasne umala, leindoy kotor civiluno registripe, edukipe, sastipe, butyaripe thay socialuno dikhlaripe, thay kheripe thay akomodipe. Ano buderi se sah o sure, nanipe e savahtune komunake phikoipesko thay/vay kishlo godinipe e procedurenge vash akcesipe e fondipeske shaipyengo, nesave e naipea e uqe nivelesko e politikune mangipesko, ayekha vi qalavgya o efektivuno implementipe. Persistentune problemya ano efektivuno thay reiranipe e reintegripeske fondyengo siton e darakeripesko, numay e harne peshelipea e peripesko e irande personyengo ani forma e direktune azhutipesko.⁴¹

Limitimo akcesi ani ilaka thay kheripe, nanipe e ekonomikune shaipyengo, thay aqhavipe ano akcesi pe bazikune servisya sar si edukipe, sastipesko dikhipe thay socialuni asistancia lungyarela te ovel sheruno aqhavipe vash savahtuno iranipe thay reintegripe, vay sol duy volonterune thay zorea irande, kola musay te oven may but zorale adresime ano ledeipe e relevantune interesime rigencar. Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya aqhona mashkar o may qalavde grupe ani Kosova. Ini kay si siguripeski situacia aqhili relativune tehni, raportipesko periodi dikhlilo e harne incidentyencar mamuy personya, privatuni ilaka (leindoy kotor koshipe, vandalizmo, pelaripe thay khuvipe ano quqe iranipeske khera) thay thana e kulturune thay religiune hramipesko vash komunitetya. Ayekha incidentya, thay frekventuno nanipe e godornipesko e komunake vizitengo, na numay kay qalavla e irande komunitetenge percepcie e siguripeske numay pherela o savahtunipe e iranipesko.⁴²

⁴⁰ Dik OSCE Raporti *Komunake godornipya vash mekhle thanutne thay irande ani Kosova*, Novembri 2010, <http://www.osce.org/rom/kosovo/73858> (akcesimo 13 Septembri 2011).

⁴¹ Yekhuno.

⁴² Vash buderi detalya dikheni OSCE Raporti *Komunake Godornipya e Siguripeske Incidentya Kola Qalavena e Komuniteten ani Kosova thay e rola e Komunake Komitetesko Siguripeske Konsilesko*, Decembri 2011, <http://www.osce.org/rom/kosovo/87369> (akcesimo 11 Yanuari 2012).

4. KULTURA THAY MEDIE

“Deipe e may bare phikoipesko ano garavipe e kulturune thay religiune thanengo vash kulturuno barvalipe e savore komunitetengo, leindoy kotor odola kay siton e Srbyuna Ortodoksyuna Khangeriako.”⁴³

“Garavipe thay jamaipe e kulturako e minoritarune komunitetengo, leindoy kotor umal e mediengi; deipe e speicifikuna samako e mangipyenge e numerikune tikne minoritetenge; siguripe e adekvatune konsultipeske e komunitetenge reprezentengo ano alokipe e relevantune fondyengo.”

“Leipe e bajakengo vash yekhuno akcesi e personyengo kotar o sah komunitetya ano publikuno servisesko transmetipe.”

Akanutni situacia

Garavipe e kulturune thay religiune thanengo thay promovipe e kulturune barvalipesko e savore komunitetengo lungyarela te ovel puqipe e darakeripesko. Pashe akaleske, nesavo progresi ani relacia vash implementipe e legislaciako relevantuni ani umal e kultrune barvalipesko notadeisalo ano raportipesko periodi. Ministria e Kulturaki, Terne thay Sporti (MCYS) mothavgya pe 30 Septembri 2011 kay on hraminde e adavahtuni invertoruni lista e 930 kulturune barvalipeske thanengo kay rodona garavipe.⁴⁴ Pashe akaleske, akaya lista sitoy numay yekhvahtuni thay pandar na dendili pe Kosovako Konsili vash Kulturuno Barvalipe (KCCH) vash dikhlaripe, adoptipe thay/vay pelaripe, sar rodingyola kriseya.⁴⁵ Pe agor e 2011, draft krisi vash o gav Bari Hoqa/Hoçë e Madhe thay draft krisi vash Prizrenosko historikuno centro⁴⁶ khetane lele poro angluno drabaripe ano Kosovako Sombeshipe, thay drabargyola kotar relevantune Sombeshipeske komitetiya. Sol duy draft krisya arakhle zoralo mamuipe kotar komunake sevalutne thay Kosovako Albanyune civiluno malipeske organizacie ano komune Ravuco/Orahovac thay Prizren, kola phenena kay o yekhvahtunipe dela but qalavipe pe Kosovako Srbyuno komuniteti thay Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri.⁴⁷

Sar kotar Decembro 2011, 16 komune aprovinde komunake buhle planya. Akala

⁴³ Komiteti e Ministrengue duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

⁴⁴ E MCYS, “Kosova për herë të parë pas lufte ka një listë të trashëgimisë kulturore për mbrojtje të përkohshme”, <http://www.mkrs-ks.org/?page=1.6.23> (aksesimo 21 Novembri 2011). O nevipesko artiklo sito shayutno numay pe Albanyuni qhib.

⁴⁵ Art.4 (3), Krisi Gn. 02/L-88 vash Kulturuno Barvalipe, sar ikaldilo kotar UNMIK Regulative 2006/52, 6 Novembri 2006.

⁴⁶ O propozime krisya draftisale kotar Kosovako raibe e reseya vash garavipe e tradicionalune ovipyengo e gavesko Bari Hoqa/Hoçë e Madhe thay historikune centrosko ano Prizreno sar dikhlardilo ano Art. 8 thay 9 e Krisesko Gn. 03/L-039 ano Specialune Garavipeske Zone, 15 Yuni 2008.

⁴⁷ Ini kay na reslilo avrial ano raportipesko periodi sito relevantuno te notadeingyol kay o sol duy krisya adoptisale kotar Kosovako sombeshipe pe 20 Aprili 2012.

planya siton vasne vash regulipe e keripesko thay jamaipesko mashkar specialune garavipeske zone (SPZ) thay yaver kulturune barvalipeske thana. Pherune trin komune dende olenge buhle planya e Ministriake vash Thanipe thay Thanisko Planiripe. Yaver 14 komune shrinde te draftinen thanipeske planya, ji kay e komuna Prishtina/Priština pandar na shrdingya o draftipesko procesi.⁴⁸ Sarandu-shtar SPZ formirisale te garaven Srbyune Ortodoskyune kulturune thay religiune barvalipeske thana; pashe akaleske darakeripya phanglo e inspektipea thay zoralipe e dikharde garavipeske regulipesko pandar aqhilo. O Implementipesko thay Monitoripesko Konsili (IMC)⁴⁹ formirisalo ano raportipesko periodi vash te monitorinel thay te azhutinel ano implementipe akale SPZ-go⁵⁰; pashe akaleske, buderi dur o mekanizmeske funkcie numay ano baze e jenenge konsultipyengo prekal o yaveripe e lilengo.

Kosovaki policia lungyarela te del 24-oryuno garavipe e 17 Srbyune religiune thay kulturune barvalipeske thanenge kay pele talo olengo godornipe ano Februari 2009.⁵¹ On pherune lelife ano godornipe vash shov yaver Srbyune religikune thay kulturune barvalipeske thanengo kotar o KFOR sar kana, on ayekha agaravgyona kotar 24-oryuno garavipe. Duy Srbyune religiune thay kulturune barvalipeske thana aqhile talo garavipe e KFOR-ko.⁵² Ano raportipesko periodi, duy kriminalune aktya raportisale ano thana talo 24-oryuno Kosovaka policiako garavipe.⁵³

Isi hari progresi vash te promovyingol thay te garavgyon religiune thay kulturune barvalipeske thana kay siton e Kosovake Srbyune komunitetesko. Misalake, Ortodoksyuni Khangeri, Bogoslovia Svetih Ćirila i Metodija ano Prizren, kola rumisale ano 2004 bishandipya, reputardile kotar Bishopi e Rashka Prizren Diocese Teodosije pe 21 Septembri 2011, kana ov adikergya angluni liturgia vash o dersh studentya kola shrinde te studirinen ani khangeri ani Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri Sveti Đorđe ano Prizreno. Gendo e projektengo ayekha ule vash te laqharen thay te shukaradikeren o Srbyune Ortodoksyune limorya, predominantune ani iniciativa e

⁴⁸ Komune Leposaviq/Leposaviq, Zubin Potok thay Zveqan/Zvečan na draftinde thaneske planya feri so on aplikinena Srbyuno krise.

⁴⁹ O jene e IMC leindoy kotar vi MCYS, Kosovako Instituti vash Garavipe e Monumentyengo, Instituti vash Garavipe e Monumentyengo bazirimo ano Leposaviqi, Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri thay mashkarthemutne interesime riga.

⁵⁰ Dik Art. 4 e Kriesesko Gn. 03/L-039 vash Speiclaune Garavipeske Zone, 15 Yuni 2008.

⁵¹ Dik OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti Duyto Edicia*, qh. 3–6, nota 4 may upre vash buderi detalya vash operacionaluno mangipe te den siguripe e Srbyune Ortodoksyune religiune thay kulturune barvalipeske thanenge.

⁵² Manastiri Visoki Dečani ani komuna Dečan/Dečani thay e Patriarhia ani komuna e Peyaki.

⁵³ Ano 2011 sine duy qoripya ano Srbyune Ortodoksyune khangerie kola sine talo kosovako policiako garavipe. Qoripya ani Khangeri Bogorodica Ljeviška ano Prizren ano Aprili 2011 thay Sveti Arhandel Manastiri ano Prizren ano Mayi 2011. Sol duy sure siton na alosarde. May but, ini kay e Kosovaki policia na arakhla o kroveske molivya kola nashaldile ani Khgangeri Bogorodica Ljeviška aqhola kay siton qorde, on vakerna kay o fotografie mothavena kay o kroveske molivya na sineton kana on lele o garavipe ano Februari 2009. Ano Avgusti 2011, sine ayekha vi duy incidentya ano qoripe e Devič Manastiresko ani komuna Skenderaj/Srbica, kola sine talo garavipe e KFOR-ko ano odova vahti.

internacionalune komunitetesko.⁵⁴ Ji kay o komune siton godorne vash shukaradikeripe e limoryengo ano komunake thana, but hari alokinde fondya vash ayekha aktivitetiya.⁵⁵ Pashe akaleske, isi nesave pozitivuine misalya. Ano Novembri 2011, komuna Fush Kosova/Kosovo Polje shushargya o Srbyune Ortodoksyune limorya locirime ani diz thay ano gav Bresye thay Lismir/Dobri Dub. Ani yekh iniciativa financimi kotar Ministria vash Buti thay Socialuno Dikhlaripe, ortodoksyune limorya ani Peyaki diz shushardile ano periodi e Septembresko 2011. May but, pe 9 Novembri 2011, sheruno e Lipyaneska komunako mothavgya e komunake butyaripeska grupake vash iranipe kay e komuna ka investinel ano relaqlharipe e Srbyune Ortodoksyune limoryengo thay ka laqharel o rumime limoryenge bara ano 2012.

Ini kay lepardile o aktivitetiya, isi but hari komune kola aktivune promovinena e kultura e nabuderune komunitetengi, may but e numerikune tikne komunitetengo sar si o Ashkalie, Egipqanya vay Kosovake Montenegrya. Ano Ferizay/Uroševac e komuna dengya fondya vash phikoipe e festipesko e Ashkalyune Flagoske Divesko, pe 15 Februari 2011. E Vuqitrnaki komuna ayekha vi phikoingya o Ashkaliengo Flagosko Dive, numay azhutindoy e iniciativa e komuniteteski vash te organizinen akava ovipe. Sar ayekha, ani Prizrenoski komuna, aktivitetiya kay promovinena e kultura e haricune komunitetengi inicirisale kotar korkore komunitetya. Ano Istogi/Istok e komuna dengya phikoipe e lokalune BRO kola reprezentinena e Kosovake Boshnyaken, kola adikerde kedipe ano gav Vitomiricë/Vitomirica ani Peyaki komuna vash buderi desar 2,000 manusha, festindoy e Kosovaki Boshnyakengi kultura. Nesave komune dende fondya vash Mashkarthemutno Romano Dive⁵⁶, numay o aktivitetiya phikoisale ani ad hok baza, thay buti ver bizo nesavo jando plani vash te promovinen e nabuderune komunitetengi kultura.

Ano centraluno niveli, Ofisi vash Komunitetenge Puqipya (OCA) andar Ofisi e Sherune Ministresko (OPM) fodingya o shov masekuno proyeki reseya ano laqharipe e kondiciengo e Kosovake Montenegrengo thay promovipe olenga kulturako. OCA ayekha vi sinela yekh molipe kotar 100,000 Euro vash proyektia kola phikoinena o integripe e komunitetengo ano numerikuno minoriteti ano komunako niveli. Projekt propozipya siton akceptime kotar civiluno malipe thay palo odova selektisale kotar e komisia kerdi kotar OCA. Komisia sitoy kerdi kotar ververutne ekzekutivune thay legislaciake sevalutne, kolendar nesave siton selektime sar reprezentya olenge korkore komunitetengo. Ververutne mashkarthemutne organizacie lele kotor ano dikhlaripesko kapaciteti, lindoy kotor OSCE. Ano komunaluno niveli, alokipe nesave fondesko vash proyektengo phikoipe vash promovipe e nabuderune

⁵⁴ Misalake, OSCE sinele buderi ayekha proyektia sar kotor oleske mandatesko vash te garavel thay te promovinel o komunitetenge hakaya, leindoy kotor ani umal e kulturune barvalipesko, leindoy kotor vi nesave Srbyune Ortodoksyune limorya ano komune Istog/Istok, Prizren thay Prishtina/Priština.

⁵⁵ Misalake, ani 2010 numay efa komune alokinde nesavo fondi vash limoryengo shukar adikeripe. Vash buderi detalya dik OSCE Raporti *Shukaradikeripe e Ortodoksyune Limoryengo ani Kosova*, Septembri 2011, qh. 10–12, <http://www.osce.org/rom/kosovo/85007> (akcesimo 23 Novembri 2011).

⁵⁶ Leindoy kotor o komune Mitrovica/Mitrovicë, Peya/Peć, Fush Kosova/Kosovo Polje, Graçanica/Graçanicë, Ferizay/Uroševac, Gilana/Gnjilane, Kamenica/Kamenicë thay Shtërpeca/Shtërpcë. Ani Deqanaki komuna o MOCR ikalgya fondya vash festipe e Mashkarthemutne Romane Divesko 2012.

komunitetenga kulturako kerdilo kotar e komuna, buti ver bizo savahtuno katorleipe kotar, vay konsultipe e, nabutiver korkore komunitetencar, ji kana on ovena te oven reprezentime ani komunaki administracia.

Ani relacia vash promovipe e komunitetenge kulturune barvalipesko ano medie, isi nesave koncentrima akcie vash te laqharen o reprezentipe vay te promovinen o kanleipe mashkar o komunitetya. Ano lokaluno niveli, nesave e pozitivune misalendar sitoy e Gilanaki komuna, kote o masekuni duy qhibyuni gazeta ani Albanyuni thay Srbyuni qhib akanake publikingyola.⁵⁷ Res e proyeketesko sito te promovinen interetnikuni tolerancia mashkar o komunitetya thay te kreirinen may demokrativuno malipe. Ani Mitrovicaki komuna, lokaluno televiziako stacioni “TV Mitrovica” buti ver uqharela o kulturune aktivitetetya e nabuderune komunitetengo. Sar ayekha ani upruni Mitrovica, “Radio Kontakt Plus” thay “TV Most” dayk ver kharela nabuderune komunitetenge jenen sar musafirya vay kerela storie ano olenge programya. Ini kay o Kosovake Boshnyakya thay Kosovake Srbya silen radio stacionya ano olenge dayake qhibya ani Peyaki komuna, on buderi kerna loshalipesko thay nevipyengo programi, may hari se o promovipe e kulturako. Pashe akaleske, “Radio Peja” (Kosovako Boshnyakuno stacioni) sile kurkesko 30 minutyengo programi pe Savatone kola diskutinena socialune thay kulturune aktivitetetya ani Peyaki komuna vash komunitetya. Ani Graqanicaki komuna, o radio stacionya “KiM Radio” thay “Vitez Radio” performinela vash yekh ora ano kurko pe Romani qhib.

Publikuno servisesko transiteri, Radio Televizia e Kosovaki (RTK), sito obligimo te dedikinel buderi se 15 pe shel oleske programesko vash o na Albanyune komunitetya, ano olenge respektivune qhibya.⁵⁸ Na si biumlavde statistike kay publikisale vash kobar akava angazhipe phergyola sar kotar o angluno *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti*, kote akanake o RTK dela numay 12 pe shel e programesko pe na Albanyune qhibya.⁵⁹ Pashe akaleske, RTK raportingya e OSCE-ke kay on laqharde olengo programi ano na Albanyune qhibya thay o pheripya kay akana silen akharena akava mangipe.⁶⁰ Phanglo akalea, pe 14 Novembri 2011, RTK startingya o divuno (Luya ji pe Parashtuy) dersh minutyengi nevipyengi edicia pe Romani qhib, koya but shukar ajukerdili kotar o reprezentya e Romane komunitetesko. Sar si pe legaluno mangipe, publikuno servisesko transiteri musay te uqharrel o thana kote buderi se 90 pe shel e manushengo jivdinena ani Kosova, leindoy kotar 90 pe shel e thanengo kote o na Albanyune komunitetya jivdinena.⁶¹ Na buderi, terestialuno uqharipe aqhola pe 80 po shel thay o nanipe e uqharipesko buderi qalavla o thana kote

⁵⁷ Gazeta, koya sitoy publikimi kotar e komuna thay phikoimi kotar Yekhune Themyengi Ambasada ani Prishtina, hramingyola kotar e BRO “Reforma”.

⁵⁸ Art.6(6) e Kriesesko Gn. 02/L-47 vash Radio Televizia e Kosovaki, kerdi kotar UNMIK Regulativa 2006/14, 11 Aprili 2006.

⁵⁹ Dik OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti*, qh. 24–27, nota 4 may upre.

⁶⁰ Kedipe adikerdo kotar OSCE e RTK-a pe 27 Yanuari 2011, kote o transmetipe pe pheruno programi ani Srbyuni qhib kay komisionisalo pe 2010 thay 2011, azhutingya olen te pheren o 15 pe shel e uqharipesko. RTK ayekha vi sile may but programi pe na Albanyune qhibya shayutne prekal o implementimo proyekti kotar OSCE pe 2011, kova azhutinela e lokalune TV produksionge kompanie ani sah e Kosova te keren hame storie ani Srbyuni, Turkyuni, Boshnyakuni thay Romani qhib.

⁶¹ Art.8(1) e Kriesesko Gn. 02/L-47 vash e Radio Televizia e Kosovaki.

jivdindena o na Albanyune komunitetya.

O buhlo theripe e kablovikuna televiziako, koya akana sitoy shayutni ano sah thana e Kosovake, nakhela ano yekh drom ano toleripe e nanipesko e terestiaslune uqharipesko sar o kablovikune provayderya rodela kotar o krisi te den sama vash publikuno servisesko transmetipe. Pashe akaleske, si pokipeske molipya vash dikhipe e kablovikuna televiziako, so mothavela kay o transmetipe ovela na shayutno vash dayk kaske.

Ano centraluno niveli, nesavo pozitivuno progresi hramisalo ani relacia vash garavipe thay promovipe e komunitetenge kulturengo ano medie. Ano 12 Avgusti 2011, angluno konsultativuno kedipe e komitetesko vash menajipe e Fondyengo vash Phikoipe e Minoritetengo thay Multietnikune Mediengo thay Yaver Nafavoryune Grupe (MMF)⁶² adikerdilo thay angya e deicisa e sherune ministreski kay decisingya e jenen e komuniteteske, kova phiravdilo pe 20 Yuli 2011.⁶³ Ano kedipe e 12 Avgustesko, o komiteti kergya buti ano aplikaciako kriteri vash grantya, publikingya kharipe vash aplikipya thay konsekventipe, pe 18 Novembri 2011, aprovisali e lista e 14 vijayutnengo vash te len fondya. E lista sine rekomandimi e raipeske vash finaluno aprovice⁶⁴ thay o fondya transferisale e vijayutnenge ano Decembri 2011. Pe 20 thay 21 Yuni 2012, ano workshop phikoimo kotar OSCE, MMF redikhlargya thay selektingya 18 vijayutnen kotar 56 medienge granteske aplikacie te len fondya. Lista e vijaipyengi aprovisali kotar o raipe pe 27 Yuni thay kerdilo halovipe mashkar o vijayutne thay Komiteti kote talohramisale.

Aqhile Sfide

Phanglipe e legislativune ramea ani umal e kulturune thay religiune barvalipesko sito pandar na pherdo. Sar leopardilo may angle, ini kay e MCYS kergya e adavahtuni inventoryuni lista e 930 thanengo e kulturune barvalipesko kay rodona dikhipe thay garavipe, e lista sitoy numay yekhevahteski. Angleder se e lista te ovel definitivuni, e ministria musay te hraminel o mothavipya vash soske on rodona garavipe thay sar te kergyol o garavipe. E lista palo odova musay te ovel dendi ki KCCH. E KCCH manglape te kerel vebqham vash te mekhel akava ano informipe e publikako vash olenge aktivitetiya thay akava bayarela olengi transparenca. Yaver sure e darakeripeske ani relacia e kulturune thay religiune barvalipesko astarela o fakti kay o IMC pandar na sitoy pherune funkcionaluni. Sar pheripe, phanglo e thaneske planyencar, pashe ekvash e komunengo pandar na adoptinde akava.

Lungyarena te oven incidentya e vandalizmeske thay qoripeske mamuy kulturune thay

⁶² Komiteti kova menajingya e MMF sine nafunkcionaluno sar kotar Decembri 2008, kana ov anglune regulisalo kotar o sherunoministri. Vash buderi detalya dik OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayengo Notadeipesko Raporti*, q. 25, nota 4 may upre.

⁶³ Jene e komitetesko siton Biumpulavdi Mediengi Komisia, Pres Konsili e Kosovako, Asociacia e Biumpulavde Elektronikune Mediengo ani Kosova, RTK na Albanyune qhibyenge programya, MCR, thay reprezentanti e OPM kova sheruninela e komitete. OSCE monitorinela thay dela godi vash o komiteti.

⁶⁴ Ano yekhuno halovipe e komitetesko yaver vijaipse dendidilo ani lista angleder se te biqhalgyol ano raipe, kerindoy 15 vijaipya ano totali. Aprovice reslilo kotar o komiteti vash menajipe e MMF pe 2 Decembri 2011.

religiake barvalipeske thana, may but pe Kosovake Srbyune religiune thay kulturune barvalipeske thana. Gendo ayekha incidentyengo raportisalo ko OSCE. Misalake, o limoryenge bara raportisale sar rumime ano limorya e gavesko Vitomirica ani Peyaki komuna ano Novembri 2011 (raportisalo e policiake ano ulavde sure kotar o Kosovake Srbya thay Kosovake Montenegro). Ano 28 Yuli 2011, bipenjarde personya ruminde o religiune thana e Sveti Petar Khangeriako ano gav Brod ani ShtRPCaki komuna. Duy metalyune sastrnya kolengo molipe sine 150 Euro lelile kotar o qatlo e khangeriako, numay palo odova laqhardilo kotar e policia. Isi vi baro gendo e raportyengo e tharipyengo ano Srbyune Ortodoksyune limorya.⁶⁵ Kosovake Kroatya kotar Letnica anio Vitiaki komuna raportinde pe Yuni 2011 kay o bara ano Katolikyenge limorya ano gav Shasharë/Šašare rumisale. Ini kay si misalya dende ani nakhli sesia vash shukaradikeripeske butyengo thay rehabilitipe e Srbyune Ortodoksyune thanengo, o buderuno kotor e limoryengo aqholo ano bilaqhe vay but bilaqhe kondicie.⁶⁶

Ano Duyto Godinipe e Konsilesko e Evropako mothavde o darakeripe vash o impkakti e SPZ ano nesave jene e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo.⁶⁷ Misalake, ano Rudesh/Rudeš ani komuna Istog/Istok jene e Egipqanyune thay Romane komunitetesko sine aqhavde te iranenpe ano olenge khera feri so kerdilo o SPZ pashe e Srbyune Ortodoksyune Manastiresko e Gorioqesko⁶⁸; pashe akaleske, OSCE na sito penjardo nesava yaver situacia. Duyto Godinipe ayekha vi referinela e sura e namekhipesko e keripesko e parkesko ano than kova sine e rumime Srbyuna khangeriako ani Jakova.⁶⁹ O parki akana kerdilo thay sito puterdo vash e publika. Sar si pe MOCR e Jakovaka komunako, e komuna na kergya nisavo kontakti e Srbyuna Ortodoksyuna Khangeria vash akaya sura. Komuna yekhune proceedingya e keripea, sar si pe fakti kay o than na vastingyola thay vastingyola kotar thanutne manusha thay drabyenge vastune.⁷⁰ Akaya sura mothavela sar o nanipe e dialogesko mashkar o Kosovake insitutcie thay Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri shay anela ano naadekvatuno garavipe e kulturune barvalipesko e Kosovake Srbyune komunitetesko.

Sar lepardilo may upre, but hari komune dende phiko e numerikune harne komunitetenge te garaven thay te promovinen olengi kultura. Isi nesave giriqipya; pashe akaleske, buderune citirinena o nanipe e fondyengo vash ayekha aktivitetiya. Misalake, ani upruni Mitrovica, o UAM raportinela kay lela o mangipe vash fondya kotar o nabuderune komunitetya, numay kay shay te phikoinen limitimo gendo akale

⁶⁵ Ano Srbyune Ortodoksyune limorya ani komuna Ravuco/Orahovac, Svinyara/Svinjare (Mitrovicaki komuna), Lugbunar/Ljugbunare (Jakovaki komuna) thay Bablak/Babljak (Ferizayeski komuna) tharipyala raportisale, savore ano 2011.

⁶⁶ Dik OSCE Raporti *Shukaradikeripe e Ortodoksyune Limoryengo ani Kosova*, nota 55 *may upre* thay OSCE publikipe *Foto Katalogi – Ortodoksyune Limorya ani Kosova*, Septembri 2011, <http://www.osce.org/kosovo/84413> (akcesimo pe 23 Novembri 2011).

⁶⁷ Ano paragrafi 109 e Duyto Godinipesko, nota 6 *may upre*.

⁶⁸ Qalavde familie dendile efentualune ano alternativune lokacie ano gava Serbobran/Srbobran. Vash buderi detalya e komunake godornipyengo vash akava puqipe dik OSCE Raporti *Kosovake Komunitetenge Profilya 2010* “Kosovake Egipqanyune Komunitetenge Profilya”, q. 10–11, nota 24 *may upre*.

⁶⁹ Ano paragrafi 110 e e Duyto Godinipesko, nota 6 *may upre*.

⁷⁰ Interviste kerde kotar OSCE e MOCR e Jakovaka komunako mashkar Yuli-Avgusti 2011 vash o res akale raportesko.

mangipyengo vash o sebeci e nanipesko e resuryengo. Ano komune sar si e Peja thay Fush Kosova, na si fondya kay alokisa te phikoinen e numerikune tikne komuniteten. Ano komune e Prishtinake regionesko na si pozitivune misalya e kutlurune aktivitetengo e numerikune harne komunitetengo kola phikosiale kotar o komune. Ini vash o buderune nabuderune komunitetya, sar si o Kosovake Srbya thay Roma, promovipe olenga kulturako kotar o komune ano Prishtinako regioni sito nashayutno. Ani komuna Vuqirtna/Vučitrn, Kosovake Srbyune reprezentyia intervistime vash o res akale raportesko mothavde kay o phikoipe kotar e komuna vash olenge iniciative na reslilo.

Sar si pe informacie kedime kotar OSCE prekal o intervste e komunake sevalutnencar thay komunitetenge reprezentencar vash o res akale raportesko, nabuderune komuniteteske konsultipya ano procesi e fondyenge alokipesko vash promovipe olenga kulturako na ulo ano komunaluno niveli, ji kana o nabuderune komuniteteske jene ulo kay te butyargyon ano relevantune decisiake leipeske trupya ani komuna. Reprezentyia e komunitetenge generalune na konsultisale, thay may but o komunitetenge reprezentyia kola kerde mangipe vash alokipe e fondyengo. Situacia ano centraluno niveli sitoy hari may inkuraimi, dikhindoy kay e komisia formirimi kotar OC, buderi aqhola te agoringyol vash te angazhingyon savore komunitetya ano procesi e alokipesko e resuryengo vash aktivitetetya ano promovipe olenge identitetengo thay kulturako.

Sar leopardilo may upre, ano centraluno niveli sine hari progresi kotar o institucie vash laqharipe e reprezentipesko e sah komunitetengo ano medie vay te den yekhuno akcesi vash o sah komunitetya vash kualitativune medie kola reprezentinena olenge interesya thay promovinena olengi kultura. Ini kay si legaluno mangipe vash RTK te dedikinel 15 pe shel oleske programesko vash o servisya e na Albanyune komunitetenge ano olenge respektivune qhibya, komunitetenge liderya thay BRO reprezentyia ano Prishtinako regioni buti ver leparde kay o tikne komunitetya sar si o Ashkalie, Egipqanya thay Kosovake Montenegrya na siton adekvatune reprezentime. Pe 15 Februari 2011, Ashkalyune thay Egipqanyune civilune malipeske reprezentyia dende o hramimo mangipe e RTK menajmenteske vash formiripe e dedikime programesko vash olenge komunitetya. Ji pe Yuli 2012, RTK na irangya respodipe vash akava mangipe.

Ano komunako niveli, ini kay si hari gendo e misalengo e laqha praktikako, ano buderi sure na Albanyune komunitetya na shunena peste kay shukarne reprezentyngyona kotar o medie. Misalake, ano komune e Gilanake thay Prizrenoske regionesko, komuniteteske reprezentyia na shunena peste kay on sar manglape reprezentyngyona ani sheruni televizia, kote on phenena kay siton anglokirisme anglal e Kosovaki Albanyuni komuniteteski audienca. Sar si pe intervste kerde e komuniteteske reprezentyencar, nesave komunitetya, sar si Kosovake Turkyia thay Ashkalie ani Mitrovicaki komuna, shunena peste integrimen e Kosovake Albanyencar thay sar

ayekha na silen kotoruno darakeripe vash olengo reprezentipe ano medie.⁷¹ Pashe akaleske, nesave na Albanyune komunitetenge reprezentya mothavde poro godinipe kay olengi kultura thay tradicia na sitoy basta reprezentimi.⁷² Sar si pe informacie dende e OSCE reprezenteske kotar Kosovako Boshyakuno komuniteti ani Peyaki komuna thay Goranyuno komuniteti ani Dragasheski komuna, on na siton qalarde e niveleya olenge reprezentipesko kay on silen ano publikuno servisesko transiteri. Sar ayekha, sar si pe komuniteteske reprezentya intervistime vash res akale raportesko, Kosovake Turkyu siton naqalarde olenge reprezentipea ano sherune medie. Ki yaver rig, Kosovake Srbyune komuniteteske reprezentya intervistime vash o res akale raportesko mothavde kay on na dikhena, drabarena vay shunena o mediake resursya ani Kosova, thay vash akaleske mothavena kay na siton darakerde vash olengo reprezentipe.

5. MASHKAR-KOMUNITETENGO DIALOGI

“Lena pherune mase vash zoralipe e interetnikune dialogesko thay yekh yaveresko kanleipe, may but mashkar o Albanyune thay Srbyune komunitetya; elaborinena thay implementinena sahostardi strategia vash pashipe thay interetnikuno dialogi.”⁷³

Akanutni situacia

Inkuraipe e inter-etnikune dialogesko, tolerancia thay yekh yaveresko kanleipe mashkar o komunitetya sito but vasno vash siguripe e tromalipesko thay stabilitetesko ani Kosova. Pashe akaleske, Kosovake institucie na silen ayekha aktivitetiya vay planya ano than vash zoralipe ayekha masengo. Ano centraluno niveli OSCE na resto ani niyekh specifikuni masa kay lelife kotar institucie vash laqharipe e inter-komunitetenge dialogesko, vay te implementinen nesavi qhand e strategiako vash pashipe. Sasavi akcia leli vash te laqharel inter-komunitetengi relacia buti ver anela ad hok baza, thay respodinela nesave incidentyencar. Misalake, sar si o mudaripe e Kosovake Srbesko ano gav Dobrushë/Dobruša ani Istogeski komuna, presidentesko thay sheruneministresko ofisi mekhla mediange mothavipe krisindoy o incidenti thay kharindoy vash tehnipe.⁷⁴ Akala ovipya, ini kay siton reaktivune, nakhena ano nesave droma ano keripe e nasiguripesko e qalavde komunitetenge thay anena nesavi potencialuni tenzia, ini kay mekhela vash may pherdo dialogi. Akava incidenti ayekha vi krisisalo kotar o sheruno e Istogeska komunako, thay diskutisalo ano komunako

⁷¹ Interviste kerde kotar OSCE e Kosovake Turkyune thay Ashkalyune komunitetenge reprezentyencar ani Mitrovicaki komuna mashkar Yuli-Avgust 2011 vash o res akale raportesko

⁷² Ashkalyuno representi ani Mitrovicaki komuna. Egipqanyuno representi ani Peyaki komuna dengya o yekhune darakeripya, ayekha vi o Romano komuniteti ani Jakovaki komuna thay Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya ani Obiliqeski komuna.

⁷³ Komiteti e Ministrenge duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

⁷⁴ Incidenti ulo ano 20 Oktobri 2011, ano etnikuno kareshtimo gav Dobrushë/Dobruša. Kosovako Srbyuno mursh khuvdilo kotar Kosovako Albanyuno mursh vash ilakako sebepi. Pres mothavipe iklisto pe yekhuno dive, thay shukar ajukerdilo kotar Kosovako Srbyuno komuniteti ano gav.

komunitetengo siguripesko konsili.⁷⁵

Ano komunako niveli si gendo e individualune aktivitetengo vash te inkurainen dialogi mashkar komunitetya, may but mashkar Kosovako Albanyuno thay odova Kosovako Srbyuno. Akava shay te dikhlol sar misal ani umal e iranipeski thay reintegripeski, kote o savahtuno astaripe e inicime iranipeske proyektesko sito te keren ja-thay-informingyov thay ja-thay-dikh vizite sar yekh e komponentendar reseya vash te sigurinen kay o iranipe ka ovel savahtuno. Ano ja-thay-dikh vizite, potencialune irande may angle vizitinena olenge palune khera, arakhlona olenge yekhavhtune komshienar thay arakhlona e komunake sevalutnencar. Vasnipe akale aspektesko e nesave iranipesko thay reintegripeske proyektesko shay te dikhlol prekal o negativune misalya ani Deqanaki/Dečane komuna, kote o sevalutne na reste ano 2011 te keren produktivuno inter komuniteteske dialogeske aktiviteti vash Kosovake Srbyune mekhle thanutne avri e Kosovatar, kola mangelay te irangyon ano gav Loqan/Loćane. Nanipe e produktivune dialogesko mashkar o irande thay ajukerdo komuniteti rezultingya ano nasuksesi e ja-thay-dikh vizitako, kote na sine shaibe te len kotor sar si pe naadresipe e darakeripyengo e ajukerde komunitetesko, kote aqhavde o iranipesko procesi te jal angle.

Aktiviteti kerde kotar o komune vash te inkurainen yekh yaveresko kanleipe thay te laqharen inter-komunitetengi relacia ayekha vi tentinela te ovel e ad hok naturako, thay but hari pedral akava entuziazmi thay angazhipe e individyengo andar e komuna. On buti ver inicinde kotar internacionalune thay lokalune BRO, internacionalune organizacie thay civiluno malipe. Misalake, ani Kamenica o OSCE ledeingya e komuna thay e lokalune BRO te implementinen proyeki vash promovipe e dialogesko thay pashipe prekal o sportyune aktiviteti; thay ani komuna Novo Brdo/Novobërdë, multietnikuno librariako servisi e Kosovake Albanyune, Kosovake Srbyune thay Romane studentya sine puterdo ano komunake thana ano Februari 2011, phikoimo kotar Zvicrako thay Norvegiako raibe. Nane jando dialogi vash pashipeske aktiviteti kay inicisale kotar e komuna ano Mitrovicako regioni, ini kay o komunake sevalutne sineton aktivune ano dialogeske aktiviteti kerde kotar OSCE thay yaver.⁷⁶ Ano Peyako regioni, nesavo dialogesko aktiviteti kerdilo sar si pe angazhipe e individyengo, sar kay o Kosovako Boshnyakuno talosheruno e komunake sombeshipe vash komunitetya ani peyaki komuna, kova iniciringya mediacia mashkar o sheruno e komunako thay Kosovako Boshnyakuno komuniteti ano Kllapek/Klopek.⁷⁷ Yaver

⁷⁵ Formiripe e komunake komuniteteske siguripeske konsilesko (MCSC) ani Kosova sito bazirimo pe UNMIK-ki Regulativa Gn. 2005/54, amendimo kotar AI 02/2009, kova sile res te sigurinel may baro komunitetesko kotorleipe ano policiake thay komunake butya ano lokaluno niveli. E MCSC sitoy mandatimi komunako forumi, phiravdo kotar o sheruno kay shay te astarel e reprezentyen kotar o savore komunitetya prezentime ani sakoya komuna. Kotorleutne ayekha vi astarena o religie thay civilune malipeske reprezentyen. MCSC sile yekh vasni rola vash te khelel ano baripe e interkomunitetenge surengo thay te keren kedipe kote on shay te diskutyingon thay te alosargyon.

⁷⁶ Misalake, proyekteske phikoipeske shaipy vash interkomunitetesko dialogi thay publikuno kotorleipe vash Kosovake Srbya ani Vuçitna/Vučitrn thay Skenderay/Srbica astarena e komuniteteske komiteteske jene thay yaver komunake sevalutnen.

⁷⁷ Kosovake Boshnyakune individya verbalune thay fizikune treterisale kotar Kosovake Albanya avri olenge kherendar ano Oktobri 2010.

pozitivune misalya leindoy ktor e sherune ano komune Istog/Istok thay Klinë/Klina, kova sine phiravdo ano siguripe e tereneske vizitengo thay zoralipe e inter-komuniteteske dialogesko mashkar Kosovake Albanya thay irande Kosovake Srbya ano gava Zalq/Zaç, Budisalc/Budisavci, Drenoc/Drenovac thay Dresnik/Drnsnik. Ano sol duy komune o MOCR sine ayekha vi but aktivuno.

Ano Prizrenosko regioni, komune phikoinde thay kerde yekh kendo e inter-komuniteteske dialogeske iniciativengo, may but prekal o sportyune aktivitetiya thay edukipe kay qalavela yekh gendo e komunitetengo.⁷⁸ Komuna e Ravucoski/Orahovac, misalake, kergya yekh bershuno proyeki, kova qhivgya e tema e kanleipeske trafikipeske rolengo, te bayaren e interakcia mashkar o terne kotar o Kosovake Albanya, Kosovake Srbya, Roma, Ashkalie thay Egipqanyune komunitetya. Yekhune pozitivune misalya shay te dikhlon ani komuna Obiliq/Obilić, koya finansialune kontribuingya ano yekh bershuno multi-etnikuno kampi kova lela ktor ani Berzovica /Brezovicë vash o qhavore kotar Kosovake Albanya, Kosovake Srbya, Romano, Ashkalyuno thay Egipqanyuno komuniteti kola jivdinena ani komuna.⁷⁹ Ayekha vi ano Obiliqi/Obilić, dialogi mashkar o komunitetya ulo nays e korkore komunitetenge iniciativengo, thay phiravdile kotar yekh yaveresko ineteresi ano akcesi e servisengo sar si paynesko pheripe, elektrika thay bunishtengo kedipe.⁸⁰ Ani Prishtinaki komuna o komunako iranipesko sevalutno sine aktivuno ano keripe e tikne skalake dialogeske aktivitetengo e nabuderune komunitetencar ano nesave umala e komunake.

Aqhile Sfide

Ini kay naraipeske aktorya⁸¹ siton astarde ano inter-komunitetesko dialogi ano centraluno niveli, akala aktivitetiya na siton inicirime kotar o centralune niveleske institucie. OSCE ayekha vi na sito jando vash nesavo plani vash te implementinel e strategia vash pashipe pe avipe. Ano lokaluno niveli, misalya e shukarna praktikako lelile kotar komune phikoisale polokhe ano individualune komunake sevalutne, thay odoya ver o aktivitetiya kola siton ad hok na kergyona nesava sorta e planiripesko vash te laqharen o inter-komuniteteske dialogeske relacie. Sar pheripe, aktivitetiya kerde kotar komune buti ver siton phikoime kotar civiluno malipe thay mashkarthemutne organizacie. Sar vi e yaver umalencar e komunitetenge hakayengo andar e Kosova, isi nanipe e resuryengo thay fondyengo vash te lelun akala aktivitetiya. Pashe akaleske, ani umal e dialogeski, komune musay te keren buderi tereneske aktivitetiya e hari

⁷⁸ Komunake sevalutne siton astarne ano OSCE organizime aktivitetiya vash te inkurainen inter-komunitetesko dialogi. Misalake, ano proyeki vash bayripe e interakciako mashkar Kosovake Boshnakya, Goranya thay Kosovake Albanyune terne ano Dragashi /Dragaš; thay ano multietnikuno kampi vash qhavore e sah komunitetengo ano Prizrenosko regioni.

⁷⁹ Ini kay o kampi, kova kerdilo ano 2007 talo phikipe e OSCE-ko, na ulo akava bersh vash o sebepi e financiengo.

⁸⁰ Gavesko konsili formiriso ano gav Plemetina gav kova sito kerdo kotar Kosovake Albanya, Kosovake Srbya, Kosovake Roma thay Ashkalie. Ov adikergya kedipe e lokalune thay centralune niveleske instituciencar vash te adresinel o yekh yaveresko darakeripe.

⁸¹ Ayekha sar o “Proyeki vash Etnikune Relacie”, kova sito phikoimo kotar yekh baro gendo e donatoryengo leindoy ktor vi o USAID. Dik http://www.per-usa.org/Reports/PER_Kosovo_2010.pdf vash o detalya e proyektesko (akcesimo 9 Novembri 2011).

pherune molipyencar. Sfide aqhona te inkurainen e komunen, thay e centralune niveleske institucionen, te dikhen o inter-komunitetengo dialogi sar krucialuno komponenti vash keripe e sigurune thay tromale malipesko thay te inkurainen may laqhi relacia mashkar o komunitetya, may but Kosovake Albanya thay Kosovake Srbya.

6. EDUKIPE

“Lungyaripe e deipesko edukipesko ano minoritetenge qhibya thay bayripe e tentipyengo te sigurinen yekhuno akcesi ano edukipe vash o sah personya kola avena kotar o minoritarune komunitetya; lena mase te den balancimo thay pluralistikuno akcesi ano siklovipe e historiako e denda atencia vash adekvatuno thay efektivuno katorleipe e minoritarune reprezentyengo ano gatisaripe e skolake pustikengo.”⁸²

Akanutni situacia

E situacia ani relacia e edukipeski ani Kosova aqhola te ovel yekhuno ano odova so raportisalo pe 2010. Niveli e interakciako mashkar o siklovne thay sikavne kotar ververutne komunitetya siton nesar limitimo thay, ano nesave komune, ayekha interakcia na egzistinela.⁸³ Ano yaver komune, aktivitetiya vash te bayaren interakcia sitoy buti ver ano ekstra kurkikulune forme, thay buti ver inicirimi thay bayardi e interakcia kotar mashkarthemutne vay lokalune BRO, mashkarthemutne organizacie thay civiluno malipe. May but, on buti ver siton dizaynime te astaren o mashkartmetune penjarde thay lokalune feste, na desari te keren shaipya vash siklovne kotar ververutne komunitetya vash te interaktinen. Skole thay komunake interesime riga but hari mothavna nesavi iniciativa te keren ayekha aktivitetiya thay buti ver pashona pe individualune tentipya e komunake butyarnengo vash te promovinen inter-komunitetengo dialogi mashkar o siklovne.⁸⁴ May but o siklovne kotar Kosovaki thay Srbyuni kurikula aqhona andar yekhuno kher, isi hari komunikipe vay interakcia mashkar o studentya.⁸⁵

Shaipya vash te siklon ofisialuni qhib e Kosovaki phanglo e khuvipea ano edukipesko sistemi kurikula aqhola te dikhlol. Albanyuna qhibyake klase siton shayutne sar kator

⁸² Komiteti e Ministrange duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

⁸³ Komune Glogovci/Glogovac, Graçanica/Graçanicë, Deçana/Deçane, Klina/Klina, Leposaviqi/Leposaviq, Skenderay/Srbica, Zubin Potok thay Zveçana/Zveçan.

⁸⁴ Ani Jakova/Đakovica misalake, o MOCR, ano ledeipe e skola “Zef Lush Marku” ano Brekoc/Brekovac, organizingya ternengo kampi vash ververutne komunitetya, te promovinen o hakaya e edukipesko vash o Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya. Sa ayekha, ani Prishtina, o direktori thay sikavne e skolako “Elena Gjika” organizinde “skolako dive” kote astarde programya khetane pe Albanyuni thay Turkyuni qhib.

⁸⁵ Misalake, ano Dragashi, Goranyune siklovne kay nakhavena o Srbiako kurikilumi na lena kator ano bershuno Ternengo Festivali kova sito tradicionalune organizimo kotar e komunako direktoriati vash kultura, terne thay sporti.

e edukipesko kerdo pe Boshnyakuni thay Turkyuni qhib andar o Kosovako edukipesko sistemi. Ano skole kote kerela buti o Srbiako edukipesko sistemi ani Kosova, numay ani komuna Dragash/Dragaš trin (kotar shov) fundone skole kerena buti vash Kosovako Goranyuno komuniteti thay dena olinge Albanyuna qhibyake siklipya. Ministria vash Edukipe, Skencia thay Tehnologia (MEST), azhutimi kotar OSCE Uqo Komisioneri vash Nacionalune Minoritetya (HCNM), kerde o skolake pustika *Albanyuni qhib sar duyto qhib* koya publikisali pe agor e 2011. MEST na dengya nesavo yekhuno plani vash Srbyuni qhib. E kurikula koya uqharela e Romani qhib thay Romani kultura thay historia vash o klase 2–9 e fundone skolengo adoptisali kotar MEST, ini kay pandar na sila skolake pustika thay trenirime sikavne. Pashe akaleske, pilot proyekti ano trin fundone skole⁸⁶ ani Prizrenoski diz shrdingya te kerel buti ano starti e skolake bershesko 2011–2012. Kotar Oktobri 2011, totaluno gendo e 41 Romane siklovnengo kotar e 2 klasa akale skolengi startinde te nakhaven duy oryuno Romana Qhibyake klase sakova kurko.

Egzistuno Kosovako kurikulumi thay skolake pustika naqalarne reflektinela o specifikune historie, kulture thay yaver atributya e savore komunitetengo ani Kosova. O siklovne ano fundone thay mashkarune skole andar o Kosovako edukipesko sistemi siklona bazikune thay generalune informacie phanglo e komunitencar kotar dizunenge edukipeske siklipya thay skolake pustika. Numay nesave skole⁸⁷ fokusingyona ano kulturuno diverziteti, toleranca, nadiskriminipe, komuniteti thay manushikane hakaya sar kotor akale klasengo. Ano Srbiake kurkileske skole, siklovne silen e opcia te len siklipe sar ano dizunengo vay religiuno edukipe, shrdindoy kotar e 1 klasa e fundona skolako. Yekhune e dizunenge siklipeske klasengo andar o Kosovako kukrikuli, siklipe promovinela o kanleipe e savore komunitetengo, numay na fokusingyola ekskluzivune vash o komunitetya ani Kosova.

Ano 2011, MEST kompletinyo e keripeski faza e “Kurikulake Ramesko” thay akana musay te shrdel o draftipe e subyektune kurikulumo. Kana ka adoptingyol thay implementingyol, “Kurikulako Rami” ka kerel introdukcia e neve akcesyengo ano edukipe kay ka del sama ko, pashe yaver teme, identiteti thay interkulturaluno kanleipe.⁸⁸ E HCNM phikoingya MEST prekal o draftipe e dizunenge thay interkulturalune edukipeske skolake pustikengo ani konyukcia e “Kurikulake Rameya”.

Problemya ani komuna Dragash mashkar o duy skolake sistemya luyardilo thay bayrilo o avazo kotar o skole ano diz vash odola ano foro kay dena skolupe vash sol duy edukipeske sistemya.⁸⁹ Goranyune sikavne thay siklovne kola nakhavena o Srbyuno kurikulumi arakhlile ano pharipya ano akcesipe skolake azhutipya ulavde e sikavnencar thay siklovnencar sar si pe Kosovaki kurikulumo.⁹⁰ Formiripe e neve

⁸⁶ “Aziz Tolay”, “Mati Logoreci”, thay “Lek Dukajini” skole.

⁸⁷ Misalake, “Zekeriya Rexha” thay “Mustafa Bakia” skole ani Jakovaki komuna.

⁸⁸ MEST informingya e OSCE kay e konsultipeski faza e nesave skolake pustikengo janipesko astarela e jenen kotar relevantune komunitetya.

⁸⁹ Vash andrune informacie, dik OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayenge Notadeipesko Raporti Duyto Edicia*, q. 8–9, nota 4 *may tele* thay OSCE Raporti *Kosovake Komunitetenge Profilya* 2010, “Kosovake Goranyune Komunitetenge Profilya”, nota 24 *may tele* vash buderi detalya.

⁹⁰ Ano gav Restelica/Restelicë, e sura kotorune bayrili ano yevend thay anglonilayeske ashlaripya e Kosovake

klasengo ani Boshnyakuni qhib andar Kosovako edukipesko sistemi ano ruralune skole ano gav Lubovishte/Lubevishtë⁹¹ rezultingya ano pheruno nahalovipe vash o ulavipe e klasengo thay angya ano may zorale relacie mashkar o referune edukipeske sistemaske stafya. Qhinipe kotar elektrikuni rafin, may but vash o sebepi e bare borjengo, ayekha vi lungyarela te qalavel khetano akcesi ano thay kualiteti e edukipesko ano nesave skole kote nakhena o nabuderune komuniteteske siklovne.⁹² Lil biqhaldo vash yekh gendop e Goranyune dadalaryenge ano gav Rapqa/Rapqë kotar o direktori e Kosovake kurikulumenge skolengo ano Avgusti 2011, mothavela kay ov shay te ovelole kriminaluno godornipe te sine kay on na hraminena olenge qhavoren ano Kosovako kurikulumake sistemaske skole.⁹³ Tenzie bayrile kana e Dragasheski komuna pelargya tele o autentikune Srbyune kurikulumeske skolake diplome⁹⁴, akava kerindoy phare o akcesi e terne Goranyune diplomime jenengo vash butyake shaipya, may but ano publikuno sektori. Nesave Goranyune studentya e Srbyune kurikulumesko e mashkarune skolengo ano gav Mlika/Mlike na mekhlike te beshen ano Kosovako kurikulumi ano agor e bershesko (*matura*) finaluno siklovipe ano paluno Avgusti 2011, ini kay o yekhuno shaipe may angle sine dendo kotar e komuna. May but, o arakhipe e skolake pustikengo vash skolako bersh 2011–2012, thay kola dendile bi pokipesko kotar Srbyuni Ministria vash Edukipe thay Skencia, vash Goranyune siklovne kay nakhavena 1–3 ano duy Sriake kurikulumeske skole ano gava Restelica thay Lubovishte/Lubevishtë, aqhavdilo kotar duy masek ekvash. Sar si pe skolake direktorya intervistime vash o sebepi akale raportesko, o aqhavipe vash yekhvahtuno konfiskipe e skolake pustikengo kotar o sevalutne ani Mitrovica ano nilay e 2011.

Isi pandar sure kay nakhena phanglo e akceseya ano edukipe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo, may but diskriminipe, hari skolako nakhavipe, hari skolake mekhpya may but kotar o qhaya, thay dosna nakhipe ani skola palo inicialuno nakhipe kana pherna 6 bersha. Pashe akaleske, isi nesave pozitivune misalya e angazhipesko e instituciengo ano adresipe e darekeripeske surengo. Misalake, o foro Fush Kosova/Kosovo Polje e sura e na nakhipesko thay dosna nakhipesko ano skole suksesune astargya 53 Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune qhavore kola hramisale ano akademikuno skolako bersh 2011–2012 ani multietnikuni skola “Selman Riza”, nays e intervenipeske e mashkarthemutne komuniteteske, thay e azhutipea kotar e komuna thay MEST.⁹⁵ Ano yaver misala, duy mono etnikune klase rumisale palo

edukipeske sistemasko, kana o Kosovake kurikulumesko skolako direktori ka phanel e skola, aqhavindoy o akcesi e Srbyune edukipeske sistemaske stafesko, sar praktika e ulavipesko e skolake thanengo kay aqhavdilo. Akava mekhela e Srbyune edukipeske sistemaske stafe te khuvel ano than prekal o podrumi, kova rezultingya e policiake intervenipea.

⁹¹ “Nezim Berati/Nebojša Jerković” skola.

⁹² Ano gava Rapqa/Rapqë, Restelica/Restelicë, Krushevo/Krushevë thay Vranishte/Vranishtë

⁹³ Sriake edukipesko sistemi rodingya yekh bersh may but pheruno edukipe desar Kosovako edukipesko sistemi. Pashe akaleske, legaluno pheripe ani Kosova na dikhlarela kriminaluno shaipe ano bayripe e situaciengo kote o dadalarya na sigurinena nakhipe ano skole vash yekh gendo e bershengo mangle ano Kosovako edukipesko sistemi, prekal kola on kerena vash o lenya. Yekhuno lil ayekha vi biqhaldilo e dadalaryenge ano gav Restelica/Restelicë.

⁹⁴ Akala diplome siton akceptime thay autorizime ano komune kote o Kosovake Srbya kerena buderipe, misalake., Shtrpca/Shtërpçë thay Graçanica/Graçanicë.

⁹⁵ 53 qhavore identifikisale kotar mashkarthemutne BRO sar ule shayutne te nakhen ano skole feri so on na nakhavde o testi vash te khuven ano edukipesko sistemi. On lele intensivune klase kotar BRO, kola palo odova

intervenipe kotar aktorya leindoy kotar komunake sevalutne, MEST thay mashkarthemutno komuniteti.⁹⁶ Buderune pozitivune misalya shay te dikhlon ani komuna Ferizay/Uroševac, kote o problem e Romane thay Ashkalyune qhavorengo na nakhavde o pheruno edukipe adresisalo prekal o ververutne aktivitetiya inicime kotar komunake komunitetenge ofisyas, lokalune BRO thay mashkarthemutne agencie. Rezultatya kana siton dikhle, sar kay on bayarde o nakhavipe ano 12.2 pe shel ano mashakruno edukipe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo kotar 2010–2011 akademikuno bersh ji pe 2011–2012.⁹⁷ Ano nesave komune kote o Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune mediatorya siton angazhime ano promovipe e skolake nakhavipesko vash akala komunitetya prekal o kulturune senzitivune iniciative, nesavo progresi hramisalo.⁹⁸ Misalake, kotar o agor e skolake bershesko 2010–2011, mediatori kergya kher-pe-kher kampanye te registrinel e qhavoren ani angluni klasa, identifikingya buderi kola mekhle e skola thay informinde e dadalaryen vash o vasnipe e vahtuna registraciako. Sar rezultati olenge aktivitetengo buderi se 100 Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune qhavore kola may angle mekhle e skola irandile thay nakhavena e klasa.

Aqhile sfide

Srbyuni qhib, koya sitoy yekh kotar ofisialuni qhib ani Kosova⁹⁹, pandar aqhola na shayutni sar duyto qhib ani nesavi skola kay kerela buti ani Kosovako edukipesko sistemi. Ano nesave skole kote Albanyuni sitoy sar duyto qhib, na si siklovne kay lele vay kerde skolake pustika, vay trenirinde sikavnen. Nanipe e skolake pustikengo ani Boshnyakuni, Turkyuni thay Romani qhib lungyarela te kerel phare o edukipe ano dayake bianipeske qhibya vash akala komunitetya. Shaibe e skolake pustikengo sito problematikuno vash o sebepi e nashapesko kotar MEST te kerel mangle fondya vash printipe e relativune mangle skolake pustikengo kay rodingyona. Akcesi e Kosovake Turkyune thay Kosovake Boshnyakune siklovnengo ano mashkaruno dayaka bianipeska qhibyako edukipe buderi ovela may qhelale kotar o nanipe e kurikulumo

dende shaibe kay on shay te nakhen ano skole kotar o shrdipe e akademikune bershesko. Buder se 53 qhavore kola nakhle ano BRO siklipya, 42 akana siton regularune skole.

⁹⁶ Mono-etnikuni angluna gradaki klasa ani fundoni skola “Tefik Çanga” ani diz Ferizay/Uroševac formirisale pe shrd e akanutne skolake bershesko, kote kedinde numay Ashkalyune siklovne. E klasa rumisali ano Oktobri 2011 palo OSCE kay intervingya e skolake direktorengo thay departamenti e edukipesko ani komuna. Ano yaver sure, mono-etnikune klasa e Egipqanyune studentyengo formirisali ani skola “Mustafa Bakija” ani Jakova/Đakovica. E klasa rumisali ano Oktobri 2011 palo intervenipe kotar MOCR, o edukipesko inspektorati thay MEST, ayekha vi OSCE thay yaver mashkarthemutne aktorya thay palo odova kay e sura diskutisali ano lokalune komunitetengo komiteti thay o komunitetengo konsultativuno konsili.

⁹⁷ Sar si pe figure kerde kotar OSCE kotar Ferizay/Uroševac MOCR ano Oktobri 2011.

⁹⁸ Mediatorya siton angazhime ano Ferizay/Uroševac, Fush Kosova/Kosovo Polje, Jakova/Đakovica, Gračanica/Gračanicë, Lipyan/Lipljane, Obiliqi/Obilić, Peya/Peć, Prizren thay Shtime/Štimlje. BRO “Balkan Sunflowers” implementinela o proyekt, phikoimo kotar OSCE, te bayaren o kapacitetya e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune mediatoryengo. Iniciativune phiripya e projektesko “Inter-kulturaluzmo thay Bolonyako Prosesi” implementimo kotar Konsili e Evropako, ano ledeipe e MEST, financimo kotar Evropaki Unia thay menajimo kotar E.C.L.O. Proyekt sile res te phikoinel fundono, mashkaruno thay uqo edukipeske reforme ani Kosova kerela o interkulturalune godinipeske vazdipya thay kanleipe, leindoy than e Evropake standaryengo thay may laqhe praktike.

⁹⁹ Artiklo 2 e Krisesko Gn. 02/L-37 vash o Vastipe e Qhibyengo, kerdo kotar UNMIK Regulativa Gn. 2006/51, 20 Oktobri 2006.

irando pe olengi dayaki qhib, thay o kishlo kualiteti e skolake pustikenge iranipesko. MEST, e phikoipea kotar OSCE, jamainde dersh klasenge profesionalune mashkarune kurikule pe Turkyuni thay Boshnyakuni qhib pe skolako bersh 2010–2011; pashe akaleske, yekhune kurikule vash o klase 11 thay 12 siton shayutne numay pe Albanyuni qhib. Sar pheripe, e Romani kurikula, ini kay ovela o MEST-ko pilot implementipe ani Prizrenoski diz, pandar na sila skolake pustika thay trenirime sikavne.

Na si aktivitetiya inicirime kotar lokalune vay centralune institucie vash te bayaren o niveli e interakciako thay dialogesko mashkaro o siklovne thay sikavne kotar ververutne komunitetya. Lokalune initiative na nakhena ano ovipe e tentipyengo ano individualune komunake sevalutne vay skolako stafi, thay buti pe internacionalune thay lokalune organizacie vash phikoipe. O neve propozime multietnikune thay inkluzivune siklipeske metode, kola siton e reseya te kontribuinen ano yekh yaveresko kanleipe, toleranca thay dialogi mashkar siklovne, pandar na phiravgyola. Siklipe e historiako lungyarela te ovel yekhriguno thay nakompletyuno. Goranyune qhavore kola nakhavena o Srbyuno kurikulumi lungyarena te arakhlon e prombelemcar ano akcesi e edukipesko. Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune siklovne lungyarena te oven qalavde kotar o uqo mekhipe e skolako, kishlo skolako nakhavipe thay dosna skolako registripe; pashe akaleske, akala harnipya pandar na siton ekektivune kotar o relevantune interesime riga. Misalake, niyekh e komunitetendar, ini odola kola draftinde lokalune akciake planya vash Romengi, Ashkaliengi thay Egipqanyengi Strategia, kerde bujeteske resursya vash laqharipe e komunitetenge akcesesko ano skole. Tentipya kay siton ani egzistenca buderi siton phangle ano proyektya phikoime kotar mashkarthemutno komuniteti desar o lungyaripe thay savahutuno akcesi implementimo kotar Kosovake institucie.

7. VASTIPE E QHIBYENGO

“Bayripe thay zoralipe e shaipyengo vash personya kotar o minoritarune komunitetya te siklon o ofisialune qhibya vash te promovinen olengo integripe ano malipe.”¹⁰⁰

Akanutni situacia

Rekomandipe e Konsilesko e Evropako, inkuraingya o arakhipe e shaipyengo vash o sah komunitetya vash te siklon o ofisialune qhibya ani Kosova¹⁰¹, kay pandar na

¹⁰⁰ Komiteti e Ministrengye duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*.

¹⁰¹ Artiklo 2 e Krisesko Gn. 02/L-37 ano Vastipe e Qhibyengo, kerdo kotar UNMIK Regulativa Gn. 2006/51, 20 Oktobri 2006, defininela o ofisialune qhibya e Kosovake thay ayekha vi o statusi kay manglape te delpe e yaver qhibyenge ano komune kote o peshelipe e komunitetengo sito basta. Akala qhibya lele o statusi “qhibya ano ofisialuno vastipe”. Komunitetenge qhibya shay, krisea, te oven penjarde thay vastime ano komune kote o astarto lingvistuno komuniteti reprezentinela 3 ji 5 pe shel e populaciako vay kote e qhib tradicionalune vakerdili. Qhibya kola tradicionalune vakerdile vay vakergyona may hari se 3 pe shel ji pe 5 pe shel e sah populaciako shay te penjaryon sar qhibya ano ofisialuno vastipe. Vastune akale qhibyengo shay te len komunake servisyay thay te len dokumentyay ano olenge qhibya numay prekal o individualune mangipya. Qhibya kola vakergyona kotar 5 pe shel vay buderi e populaciako shay te penjaryon sar pherune ofisialune qhibya ani

adresisalo, thay shay te dikhlol ani sekcia may upre ano edukipe. Yekh gendo e surengo lungyarela te prezentinel sure kana on avena ano implementipe e krisesko vash vastipe e qhibyengo. Misalake, pe 18 Marti 2010 konultipeski kriselin ilavgya e decisia ani Prizrenoski komuna te yaverinen o amblemi, thay te keren olen eksklusivune ano ofisialune qhibya e komunake¹⁰² thay ano konforti e krisea. Kriselin arakhla kay e amblema musay te kerel na numay yekh, numay buderi se trin qhibya thay kay o simbolya musay te ovelolen yekh vash reprezentipe e savore komunitetengo ano Prizren.¹⁰³ Komunako dikhlaripesko komiteti formirisalo thay dikhla vash o shukarne amandamentya vash akaya amblema. Akaya komisia kedingyape regularune numay pandar na resti ko propozipe.

Ano centraluno niveli, efektiviteti e qhibyaka komisiako aqhola problematikuno. E qhibyaki komisia formirisali te sigurinel o shukarno implementipe e krisesko vash vastipe e qhibyengo pe 2007. Pashe akaleske, pashe panj bersh palo olako formiripe, e publika sitoy generalune napenjardi vash olako egzistipe thay vash o mekhlo mekanizmi. Sar rezultati, nesave mangipya dendile e komisiake. Kosovako raibe, butiver, na lela nesavi publikuni informipeski kampanya vash te keren klaro e obligacia e centralune thay komunake instituciengo thay o hakaya e vastunengo e ofisialune thay yaver komuniake qhibyengo.¹⁰⁴ Pe 9 Novembri 2011, raibe formiringa e butyarni grupa vash reformipe e qhibyaka komisiako thay kreiripe e politikengo vash vastipe e qhibyengo. Akava bajako angya o vorkshopi organizimo kotar OSCE kay sinele res ano zoralipe e kapacitetengo e qhibyaka komisiako. Ayekha vi dikhindoy o vorkshopi, e qhibyaki komisia kergya yekh tereneski vizita ani Peyaki komuna, palo kova o sheruno formiringya e komunaki qhibyaki mangipeski komisia phiravdi kotar Kosovako Boshnyakuno talosheruno e komaunake sombeshipesko vash komunitetya. Akava trupo sinele e buti vash te evaluinel o vastipe e qhibyengo ani komuna¹⁰⁵ thay te raportinel vash akaleske. Peyaki komisia ayekha vi dengya rekomandipya kola mothavena vash o musayutne bajakya vash laqharipe e situaciako.

Ano komunako niveli isi yekh gendo e surengo e darakeripesko. Misalake, akcesi ani translacia vash nabuderune komunitetya ano komunako niveli aqhola problematikuno. In kay o buderi e komunengo kerde o translaciake yekhlinya, gendo e ayekha problemengo sar vi releipe e butyako, na basta gendo e translatoryengo thay nanipe e relevantune kualifikipyengo bi manglo mekhla ano kishlo kualiteti e translaciako kay kergyola.¹⁰⁶ Ano nesave sure komune na reste te den translacia ano sah kedipya¹⁰⁷, ano yaver translacie kerde kotar komunake sevalutne vash kolengo godornipe na sito

komuna. Vastune akale qhibyengo silen yekhune hayaka sar o vastune e Albanyuna thay Srbyuna qhibyako.

¹⁰² Ofisialune qhibya ani prizrenoski komuna astarena e Turkeyuni, ayekha sar e Albanyuni thay Srbyuni qhib.

¹⁰³ Ćemailj Kurtiši v Komunaki Asambleya ano Prizreno, konstituciako kriselinnyako decisipe pe 18 Marti 2010, paragrafi 54–56, Sura Gn. Ko 01/09, Ref. No. AGJ 07/10.

¹⁰⁴ Artiklo 36(2), Krisi Gn. 02/L-37 vash Vastipe e Qhibyengo, nota 101 *may upre*.

¹⁰⁵ Albanyuni, Srbyuni thay Boshnyakuni.

¹⁰⁶ Misalake, ani komuna Mamusha/Mamushë/Mamuša, isi yekh translatori kotar Albanyuni ani Turkeyuni qhib thay yaver. Sar raportisalo e translacia sitoy e kishle kuantitetesko sar si pe nanipe e mangle kualifikipesko thay trenigno e komunake translatorengo. Yekhuni situacia shay te arakhlol ani Vuqitrnaki komuna vash translacia mashkar Srbyuni thay Albanyuni qhib.

¹⁰⁷ Misalake, ano komune Peja /Peć, Jakova/Đakovica thay Deqana/ Dečane.

vash te keren akaya buti.¹⁰⁸ Ini kay si akala harnipya, niyekh e centralune instituciendar vay e komunake na dena shaipya vash translatorya.¹⁰⁹

O niveli e akcesesko ano servisya e ofisialune qhibyengo vash nabuderune komunitetya sito ververutne kotar e komuna ani komuna. Nesave komune konsistentune dena ofisialune dokumentya ano sol duy ofisialune qhibya, thay na si baro probemi vash te akcesinen o servisya ano ofisialune qhibya kay raportisale.¹¹⁰ Ani Lipyaneski komuna, nabuderune komunitetya kolengi dayaki qhib na sitoy ofisialuni raportinde kay on arakhlona e pharipyencar ano akcesi e servisenge soske on mangle te vakeren thay te hraminen pe Albanyuni thay Srbyuni qhib. Numay, isi vi misalya kote o nabuderune komunitetya siton pandar qalavde kotar o serviseske akcesya ano ofisialune qhibya vay qhibya kay siton ano ofisialuno vastipe. Yekh kotar o may baro problemi siton o nane tekstya ano dokumentya vay kishli translacia.¹¹¹ Isi vi buderi misalya kote o komune na siton phangle e legalune phiravipea. Misalake, ani komuna Deçan/Dečane, nabuderune komunitetya generalune mothavena o naqalaripe ano akcesipe e servisengo ano ofisialune qhibya, may but ani Srbyuni qhib. Savore dokumentya thay regulative draftime thay kerde kotar e komuna siton numay pe Albanyuni qhib, so anela baro pharipe vash Srbyune vakerne komunitetya vash te ovelolen efektivuno akcesi ano servisya kotar e komuna. Yekhuni situacia egzistinela ani Prishtinaki komuna kote, ini kay e Turkeyuni qhib sitoy ano ofisialuno vastipe, informacie vash o servisya, komunake forme thay yaver dokumentya dende kotar e komuna na siton mekhle pe Turkeyuni qhib.

O mothavipe e hramipyengo ano publikune obyektya ano ofisialune qhibya aqhona problematikune. Nesave komune kerde laqharipya, sar si e Gilana, kote o savore komunake obyektya silen khuipesko hramipe ano may but se yekh ofisialuni qhib, yaver komune siton dur akalestar. Misalake, ani komuna Malisheva/Mališevo savore publikune obyektya siton numay pe Albanyuni qhib. Sar ayekha, ano buderi komune dromeske hramipya na mothavena o nava ano ofisialune qhibya thay ano qhibya pe ofisialuno vastipe. Pashe akaleske, isi nesave laqharipya. Misalake, ani komuna Dragash/Dragaš savore dromeske hramipya siton kerde pe ofisialune qhibya. May but, ani komuna Poduyeva/Podujevo neve kerde dromenge hramipya ani komuna siton ano sol duy qhibya Albanyuni thay Srbyuni.

¹⁰⁸ Ani Skenderayeski komuna o komunako koordinatori vash iranipe buti ver kerla translacia. Ani komuna Shtime/Štimlje o sheruno e MOCR kerela translacia kana manglola ani Srbyuni qhib.

¹⁰⁹ Nesave treningya vash translatorya ano komunako niveli kergyona e phikoipeya kotar OSCE, ano konsultipe e Kosovake Institutea vash Publikuni Administracia. Yekhune treningya ayekha vi phikoisale ano centraluno niveli ano periodi Novembri – Decembri 2010. BRO Evropako Centro vash Manushikane Hakaya, phikoimo kotar CNM, dela qhibyake treningya vash civilune servantya e komunako Shtërpeca/Shtërpçë.

¹¹⁰ Misalake, na si problemya kay raportisale ano komune e Prizrenoske regionesko, ni ano komune e Vushtriako/Vučitrn vay Skenderaj/Srbica.

¹¹¹ Misalake, Kosovake Boshnyakya ani komuna Peja/Peć raportinde kay kana lena o raportya pe Boshnyakuni qhib e translacia vay hramime dokumentya buti ver na siton vay o kvaliteti sito kishlo. Yekhune mangipya kerdile kotar Kosovako Srbyuno komuniteti ani Mitrovicaki komuna.

Aqhile sfide

Sar may angle hramisalo, isi but hari shaipya vash o sah komunitetya te siklon o ofisialune qhibya ani Kosova yaver desar olengi dayaki bianipeski qhib. Ano centraluno niveli, e qhibyaki komisia aqhola but naefektivuni, ini kay si tentipya kotar mashkarthemutno yekhipe. Ano komunako niveli, nesave nabuderune komunitetya pandar darana te vastinen olengi dayaki bianipeski qhib ano puterde publikake thana sar si pe darakerde siguripeske ovipya.

Yaver aqhili sfida sito akcesi vash interpretipe vash nabuderune komunitetya ano kedipya e reprezentyengo vay ekzekutivune trupengo e komunake. Misalake, Prizrenoski komuna pandar na sitoy shayutni te lel pi buti e translatore vash Srbyuni qhib sar kana o than aqhilo quqo sar kotar 2010.¹¹² Yekhune, akcesi pe servisya ano ofisialune qhibya e na buderune komunitetengo aqhola sfida. Ano buderi komune, sari si Jakova/Đakovica, Fush Kosova/Kosovo Polje vay Suhareka/Suva Reka, ofisialune dokumentya dengyona pe numay Albanyuni qhib. Sar leopardilo upre, o raipe na dengya nesavo treningo vash translatorya, kola namangipea aqhile e kishl kvaliteteska translacia.

Gendo e surengo phanglo e hramipyencar ano publikune obyektia aqhola sfida vash buderi komune. Misalake, ani komuna Mamusha/Mamushë/Mamuša ofisialune hramipya na siton qhivde vi pe Srbyuni qhib yekhuni sura egzistinela ani komuna Malisheva/Mališevo. Komuna argumentinela akana kay sar kay nane Kosovake Srbya ani komuna on na shunena o mangipe te astaren vi e Srbyuni qhib ano ofisialune hramipya, ini kay e pozicia e Srbyuna qhibyako sitoy ofisialuni qhib. Fakti kay ano buderi komune dromeske hramipya na siton mangle e kriseya vash vastipe e ofisialune qhibyengo sfide sito kay musay te adresingyon. May but, kote o dromeske hramipya sito qhibyake mangipya numay arakhlile e nanipea e thaneske navesko ano yekh e ofisialune qhibyendar ano ofisialuno vastipe, na lelife nisave iniciative vash te yaverinen vay te shusharen o rumime hramipya, sar si e sura e komunengo Mitrovica, Skenderay/Srbica thay Glogoc/Glogovac. May but, na si iniciativa kay lelife ano komune Skenderay/Srbica vay Vuqitrna/Vučitrn te yaverinen o hramipya e nakorektune hramipea.

¹¹² O posti aqhilo quqo vash yekh vahti numay pherdilo pe dosna 2011. Pashe akaleske, sar si pe komunake sevalutne intervistime vash o res akale raportesko, sar si pe kishlo renumeripe, o kualiteti e kandidatyengo kay aplikinde na sine pherdo vash te astaren o posti.

8. SOCIO-EKONOMIKUNE HAKAYA THAY KOTORLEIPE

“Te lenpe mase vash te siguringyon kay o personya kotar o minoritarune komunitetya shay efektivune te len kotar ano ekonomikuno thay sociualuno jivdipe, leindoy kotar hramipe e strategiako vash ekonomikuno jamaipe thay sigurindoy olengo naqalavdo akcesi ano privatizipesko procesi thay ani ilaka; kerna may baro tentipe te sigurinen kotarleipe e personyenge kotar minoritarune komunitetya ani publikuni administracia.”¹¹³

Akanutni situacia

Garavipe thay promovipe e socio-ekonomikune hakayeno e sah komunitetengo ani Kosova sito yekh umal kote aqhola buderi te kergyol. Sar kana o Komiteti vash Ministrya ikalgya o duyto rekomanipya, OPM publikingya trin bershuni strategია ano ekonomikuno jamaipe.¹¹⁴ Pashe akaleske, na si vakeripe ano dokumentya e individualune komunitetengo andar e Kosova, sar olenge ekonomikune shaipya shay te jamaingyon vay sar on shay te keren o laqharipe e ekonomikuna situaciako ani Kosova. Ano lokaluno niveli OSCE egzamingya kobar o komune dena nesavi buti vash trenigno ano targetimo phikoipe vash promovipe e rekrutipesko e nabuderune komunitetengo andar e publikuno vay privatuno sektori. Ano pashe sah komune, respodipe sine kay na si ayekha aktivitetiya vay iniciative. Ani Poduyeva/Podujevo, e komuna phikoinela o siklipeske klase vash Ashkalyuno komuniteti, deindoy olenge may laqho shaipye vash te arakhlol buti. Ani Mitrovica, e komuna sine instrumentaluni ano inkuaripe e dizyake holame kompaniengo te butyaren eфта Romen thay Ashkalien. Ani komuna Fush Kosova/Kosovo Polje, ano ledeipe e Ministria vash e Buti thay Socialuno Dikhlaripe, e komuna adikergya treningo ano kompletipe e butyake aplikaciengo, kola targetinena e na buderune komuniteten thay iranden. E MOCR ayekha vi dengya e lista e treningenge sesiengo kay adikerdile kotar komunake butyaripeske ofisyano ledeipe e Yekhune Themyenge Jamipeske Programeya, reseya vash deipe e na buderune komuniteteske jenenge may laqhe shaipya te khuven ano butyake thana.

O qaquano yekhuno reprezentipe e savore komunitetenge jenengo, leindoy kotar juvla, ani publikuni administracia ani Kosova na laqhardilo sar kotar e duyto edicia e *Komunitetenge Hakayenge Notadeipeske* raportesko.¹¹⁵ Dikhindoy specifikune ano menajipeske nivelya e civilune servisesko ano komunako niveli, na si komuna ani Kosova kote o jeno e Romane, Kosovake Kroatyune thay Goranyune komunitetesko kerela buti ani senioruni pozicia.¹¹⁶ Mashkar o nabuderune komunitetya, yaver desar o

¹¹³ Komiteti e Ministrenge duyto rekomandipyengo, nota 6, *may upre*. Na si sure e darakeripeske kay hramisale ano akcesi e privatizipeske proceseske ano raportipesko periodi.

¹¹⁴ Ofisi e Sheruneministresko, *Akciako Plani vash o Ekonomikune Vizie e Kosovake 2011–2014*, Yuli 2011, http://kryeministriks.net/repository/docs/Action_Plan_of_the_Economic_Vision_of_Kosovo_2011-2014.pdf (akcesimo 1 Februari 2012).

¹¹⁵ Vash buderi detalya dikheni OSCE Raporti *Komunitetenge Hakayenge Notadeipeske Raporti Duyto Edicia*, pp. 13–16, nota 4 *may upre*.

¹¹⁶ Seniorune postya astarena e direktoren e departamentyenge, sherune e ofisyenge, sar si o MOCR, thay o posti

Kosovake Srbya thay Kosovake Albanya ani minoritetengi situacia ano komunako niveli, isi numay duy Kosovake Montenegroya, yekh Ashkalie thay yekh Egipqyani ano seniorune postya.¹¹⁷ Ano nesave komune na si nabuderune komunitetenge jene ano seniorune postya.¹¹⁸ Juvla kotar nabuderune komunitetya siton buti ver nafavoriune; isi numay ehta ano seniorune postya ani komuna.¹¹⁹ Ano centraluno niveli na si polyune figure kay siton shayutne kay mothavena o butyaripesko etniciteti.

Vash te inkurainen o astaripe e komuniteteske jenengo ano civilune servisya, sito vasno kay o mekhipya vash o neve postya siton akcesyune vash o savore komunitetya. Ano komunako niveli mekhipesko posti ani sah e Kosova (Kosovako Albanyune) medie ano khetane Albanyune thay Srbyune, ano komunake hramipya thay komunake veb qhamya. Vash akalaeske o buderipe e komunitetengo siton qhibyake manglarne ani relacia e mangipyenge vash te mekhen ano sol duy qhibya Albanyuni thay Srbyuni, olengo mekhipe na sito yekhune akcesimo vash o savore komunitetya. Akava sito ani sura e teluna Mitrovicako, kote o mekhipya siton qhibyake manglarne, numay siton akcesime hramipea ko nabuderune komunitetya sar on postinena numay pe Albanyune qhibyenge medie.¹²⁰ E situacia sitoy yekhuni ano Prishtinako regioni. Ano Gilanako regioni, o komune Kaqaniko/Kaçanik, Hani e Elezesko thay Ferizay mekhena o postya numay pe Albanyuni qhib, ji kaya ano Parteshi postya mekhloni numay pe Srbyuni qhib. Ano komune Deqana/Deçane thay Malisheva/Mališevo, mekhipe ovela numay pe Albanyuni qhib.

Ini kay na lepardilo specialune sar darekripe ano Komiteti e Ministrenge duyto rekomandipyengo, OSCE lungyarela te monitorinel o efektiviteti e komunitetenge kotorleipesko prekal o mandatime komunake garavipeske mekanizmya leindoy kotor e komunake komunitetenge komiteti, talosheruno e komunake sombeshipesko vash komunitetya thay talosheruno vash komunitetya.¹²¹ Pe 2010 o raibe hramingya o

e talosherunesko vash komunitetya.

¹¹⁷ Kosovake Montenegroya komuniteteske jene siton butyarne sar talosheruno vash komunitetya ano Obiliq/Obilić thay Fush Kosova/Kosovo Polje komune; Yekh Egipqyani sito butyarno sar sheruno e MOCR ani komuna Jakova/Đakovica; yekh Ashkalia sito butyarno sar sheruno e MOCR ani komuna Ferizay/Uroševac.

¹¹⁸ Leindoy kotor komune Vitia/Vitina, Ferizay/Uroševac, Deqana/Deçane, Jakova/Đakovica, Prishtina/Priština, Graçanica/Graçanicë, Malisheva/Mališevo, Suhareka/Suva Reka, Glogoc/Glogovac, Hani e Elezesko/Đeneral Janković, Kaqaniko/Kaçanik, Partesh/Partesh, Zubin Potok, Leposaviq/Leposaviq thay Zveçan/Zvečan.

¹¹⁹ Sheruno e MOCR, komuna Novo Brdo/Novobërdë; Sheruno e MOCR ani komuna Vuçitrna /Vuçitran; Sheruno e MOCR, komuna Mitrovica/Mitrovica; Sheruno e MOCR, komuna Fush Kosova/Kosovo Polje; Sheruno e MOCR, komuna Lipjan/Lipljan; Internaluno Auditori e Sherunesko e Bujetesko thay Financienge Sektorsko, komuna Mamusha/Mamushë/Mamuša. Akala ehta juvla siton avri e 55 seniorune postyendar adikerde kotar o nabuderune komunitetenge jene, sar si pe figure kerde kotar OSCE kotar o komune ani kolekcia e detalyengi ano akava raporti.

¹²⁰ Ani Vuçitrnaki komuna, o postya buti ver mekhilile ano gava Prilushye/Prelluzhë kote o than e MOCR siton locirime, akava mekhindoy o akcesi e Kosovake Srbyune komuniteteske, vay buderune vash odola kola thaninena o gav.

¹²¹ Krisi Gn. 03/L-040 vash Lokaluno Korkororaipe, 20 Februari 2008, kerela nabuderune komunitetengo kotorleipe ano publikune puqipya thay garavipe e hakayengo thay interesyengo e nabuderune komunitetengo e formiripea e mandatoryune komunitetenge komitetesko thay kreiripe e duye postyengo, talosheruno e komunaka asambleyako vash komunitetya thay talosheruno vash komuniteteya, vash odola kola silen substancialuno gendo e nabuderune komunitetengo, pherindoy 10 pe shel e sasutna populaciako ani komuna. Dikh Artiklya 51, 54–55 thay 61.

angazhipe vash promovipe thay garavipe e komunitetenge hakayengo kreiripea e MOCR.¹²² Komunitetengo komiteti thay o MOCR-ya fomirisale ano sah komune.¹²³ Posti e talosherunesko vash komunitetya fomirisalo ano manglo gendo e komunengo¹²⁴, kolendar ekvash agorisalo pashe e fakteske kay o nabuderune komunitetenge thanutne na giriqinena o dershe pe shel mangipesko manglo e krisestar.¹²⁵ Pashe akaleske, hari gendo e komunitengo na kerde o posti, ini kay pherdilo o pheripe.¹²⁶

Aqhile Sfide

Mashkarthemutno komuniteti thay civiluno malipe khelena vasni rola ano deipe e komunitetyenge shaipyengo kay efektivune te len kotor ano ekonomikuno jivdipe. Misalake, OSCE fongingya proyekti ano 2011 te den pherune treningya vash ofto personya kotar Romano, Ashkalyuno thay Egipqanyuno komuniteti ani Fush Kosova/Kosovo Polje. Treningo rezultingya ano sah ofto e trenirime jenengo kay arakhle buti, vay dendilo lafi vash e buti pe agor e trenignesko. Ani Mitrovica, Romane, Ashklayune thay Egipqanyune komunitetya ani "Romani Mahala" phikoisale may but ano termya e ekonomikune shaipyengo kotar BRO sar si DRC thay Mercy Corps, kola dende ververutne iniciative leindoy kotor vi pherune treningya. Ini kay si nesave harne misala e centralune niveleske instituciengo, buti ver e Ministria vash e Buti thay Socialuno Dikhlaripe, dela fondya e komunenge vash te keren harne vahtune butyaripya e nabuderune komunitetengo andar olengi umal e godornipeski, numay akala tentipya na dikhlona sar savahtune.

Sar hramisalo may upre, fer thay yekhuno reprezentipe e savore komunitetengo ano civilune servisya ano lokaluno thay centraluno niveli aqhola kishlo. Ano Marti 2010, OPM publikingya e sahostardi studia vash reprezentipe e ververutne komunitetengo

¹²² MOCR-ya silen sheruno mandatipe vash nabuderune komunitetengo garavipeske mekanizmya, shrdimo pe 2010 vash te yaverinen thay te reforminen olenge butya, o komunako komunitetengo ofisi. Ofisi e Sheruneministresko, Regulative Gn. 02/2010 vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe, 27 Avgusti 2010. UNMIK Regulative 2007/30 vash Korkoro Raibe e Komunengo ani Kosova, Sekcia 23, 16 Oktobri 2007, kerdi vash komunitetenge komitetiya, mediaciake komitetiya thay komunitetenge ofisya.

¹²³ Komunitetenge komitetiya formirisale ano 34 komune ani Kosova. MOCR-ya formirisale ano 30 komune.

¹²⁴ E pozicia e talosheruneski vash komunitetya formirisali ano 12 komune: Dragash/Dragaš, Fush Kosova/Kosovo Polje, Gilana/Gnjilane, Lipyan/Lipljan, Klokot-Vrbovci/Kllokot-Vërbovc, Mamusha/Mamushë/Mamuša, Mitrovicë/Mitrovica, Novobrdno/Novo Brdo, Obiliq/Obilić, Prizren, Ranilug/Ranillug thay Shtpce/Shtërpçë. O posti e talosherunesko vash komunako sombeshipe vash komunitetya formirisalo ano 16 komune: Dragash/Dragaš, Ferizay/Uroševac, Fush Kosova/Kosovo Polje, Jakova/Đakovica, Gilana/Gnjilane, Graçanica/Graçanicë, Istog/Istok, Kamenica/Kamenica, Klokot-Vrbovci/Kllokot-Vërbovc, Mitrovicë/Mitrovica, Novo Brdo/Novobërdë, Peja/Peć, Prishtina/Priština, Prizren, Shtpce/Shtërpçë thay Ranilug/Ranillug.

¹²⁵ Shov kotar 12 komune pherde o posti e talosherunesko vash komunitetya thay efa kotar 16 komune pherde o posti e talosherunesko vash komunake sombeshipya vash komunitetya (komune Ferizay/Uroševac, Gilana/Gnjilane, Istog/Istok, Kamenica/Kamenica, Mitrovica/Mitrovica, Prishtina/Priština thay Ranilug/Ranillug) prekal kova na rodingyola te kergyol o legaluno pheripe.

¹²⁶ Ano komune Obiliq/Obilić thay Shtpce/Shtërpçë, nyekh na lelilo ano posti e talosherunesko e komunake sombeshipesko vash komunitetya, ji kay ani komuna Graçanica/Graçanicë, e komuna pandar manglape te lel individyen ano posti e talosherunesko vash komunitetya. Akava ovela vash o fakti kay o nabuderune komunitetya siton qalavde te keren buderi se 10 pe shel e populaciako ano akala lokacie.

ano civilune servisyano ano centraluno thay lokaluno niveli.¹²⁷ Raporti mothavela, “masharuno reprezentipe e jenengo e savore nabuderune komunitetengo [ano civilune servisyano] nashti te konsideringyol sar reprezentipe e multietnikune karakteresko ani Kosova”.¹²⁸ May but, yekhune shaipyenge mase na siton phanglo akalencar.¹²⁹ Ano agor akale raportesko rekomandipe kay o sherunoministri musay te del decisiako implementipe e sistemisko vash kuote vash butyaripe e sah komunitetengo ano civiluno malipe. Pashe akaleske, akava na realizisalo thay kay publikisalo akava raporti thay o rekomandipya ikalde kotar akava raporti, but hari progresi kerdilo. Ano lokaluno niveli OSCE na siton penjardo e nesava akcia kay lelili kotar o komune vash te laqharen o akcesi pe seniorune publikake administraciake pozicie vash nabuderune komuniteteske jene. Na sito vi penjardo vash nesavo specifikune akcie te inkurainen o butyaripe e juvlengo ano publikune administracie, kotar nesavo komuniteti.

Ji kay si yekh gendo e lokalune niveleske mekanizmengo ano than ani Kosova vash te garaven thay te promovinen o hakaya thay interesyano e nabuderune komunitetengo, ano praktikune termyna akala mekanizmya na savaht ule efektivune. Pe generali, MOCR-ya silen nanipe e financialune thay logistikune resuryengo mangle vash te pheren olenge mandatya vay te ovelolen ano buderi sure kay na formirisale. Komunitetenge komitetya but hari lena komunitetenge legalune drafta, planya vay bujetya vash redikhlaripe, so sitoy darinyuni komiteteski funkcia. Buder se ekvash e sah komunitetenge komitetengo na reste te pheren o masekune mangipya, sar manglile kay on te keren. Pashe akaleske, on ayekha vi silen nanipe vash mothavipe thay phikoipe kotar o komune. Talosheruno vash komunitetya thay talosheruno e komunake sombeshipesko vash komunitetya mekhena o nanipe e financialune thay logistikune phikoipesko vash o nabuderune komunitetya kola manglape te promovingyon thay te phikoingyon. May but, o naklaro mandati e MOCR-go, talosheruno vash komunitetya thay talosheruno vash komunake sombeshipyano vash komunitetya mekhle akala ofisyano vay postyano e hari vay na mothavipea thay minimalune pheripea. Pashe sah, komune phikoinena e lokalune komuniteteske garavipeske mekanizmyano ano uqo nanipe.

9. KONKLUZIE

Rameski Konvencia dela komunitetenge sheruno garavipe olenge hakayengo ano sah umala e ekonomikune, socialune, politikune thay kulturune jivdipesko thay promovinena o kondicie vash te mekhen olen te mothaven thay te phiraven olengi kultura thay identiteti. Sar ayekha sito vasno shey koleyano kergyolano progresi kotar Kosovake institucie ano garavipe thay promovipe e komunitetenge hakayengo. Pashe akaleske, ji kay akate si sahasardo legislaciako rami ano than te garaven thay promovinen o hakayano e komunitetengo ani Kosova, implementipe e relevantune krisyengo na sito pheruno vash te den realune kanleipesko garavipe e sah

¹²⁷ Ofisi e Sheruneministresko, *Butyaripe e Nabuderune Komunitetengo andar Kosovako Civiluno Servisyano thay Publikune Kompanie* Politikake Studie Gn 1, Marti 2010.

¹²⁸ Yekhune. q. 98.

¹²⁹ Yekhune. q. 102.

komunitetenge. Ano buderi sure, may zoralo angazhipe kotar centralune thay lokalune niveleske institucie manglola vash te phergyon o relevantune lokalune thay mashkarthemutne standardya.

Ini kay o yekhune bajakya lelile kotar o Kosovake institucie, implementipe e Strategiako thay Akciake Planesko vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo aqhola kishlo, buti ver rumisalo kotar o nanipe e fondyengo kay alokisale vash olengo implementipe ano lokaluno thay centraluno niveli. Ano centraluno niveli isi nanipe e politikune angazhipesko thay napheruno komunikipe mashkar o trupya. Ano lokaluno niveli, ini kay si nesave pozitivune misalya, buderi komune lele but hari akcie ano implementipe e Strategiako ano buderi sure sito o civiluno malipe kay lela o phiripe ano angazhipe e komunitetesko thay tentindoy te pheren o resya dende ano Akciake Plani. Dershuduy bersh palo odova kay o Roma thay Ashkalyune komunitetya ani Mitrovica mekhle olenge khera ani "Romani Mahala", pashe e tentipyenge e mashkarthemutne komuniteteske, isi yekh gendo e familiengo kay aqhile ano molivea kontaminimo kampi Osterode ani upruni Mitrovica. Vash nesave aqhile familie alosaripe olenga situaciako na ovela te agorinel sigate; vash odola kola relokisale thay irandile ani "Romani Mahala" molivesko kontaminipe, may but ko qhavore, aqhola te ovel problematikune.

Buderi aqhola te kergyol vash phikoipe ano iranipesko thay reintegripesko procesi e mekhle thanutnengo thay irande jenengo. Basta darakeripe sito o nanipe e fondyengo, politikune mangipesko thay angazhipesko, nanipe e kapacitetesko e komunake instituciengo thay nanipe e koordinipesko mashkar centraluno thay lokaluno niveli. Ini kay si zoralo publikuno vakeripe kotar Kosovake institucie ano phikoipe e reintegripesko, o relaqqharde tentipyua te identifikiyen thay registrinen e mekhle thanutnen kola mangena te irangyon, aqhola mekhlo. Akava astarela, *mashkar yaver*: uqe nivelya e nabutyarnengo thay yekh aqhavipe e socioekonomikune shaipyengo; nanipe e akcesesko ano publikune servisyua; na alosardo kheripe thay ilakake hakayenge sure; thay, ano nesave ver, siguripeske darakeripyua thay limitimo tromalipe e phiripesko.

Garavipe e kulturune thay religiune barvalipyengo e sah komunitetengo sito than e darakeripesko. Ini kay si nesavo harno progresi ano implementipe e relevantune legislaciake ramengo, pheripe sito pandar nakompletyuno. E lista e mangle garavipyenge thanengo sitoy numay mekhli thay na dendili ko KCCH; pashe ekvash e komunitetengo na silen aprovimo nesavo thanesko plani vash garavipe e SPZ-go vay yaver kulturune barvalipeske thanengo; thay o IMC na sito pherdo funkcionaluno.

Ini kay o komune dena phikoipe e akivitetyenge vash nabuderune komunitetya, but hari alokisalo ano drom vash fondipe vash promovipe e kulturengo e haricune komunitetengo. E situacia sitoy yekhuni ano umala e medienge reprezentipesko e na Albanyune komunitetengo, kote na kegryola but vash te promovingyol olengi kultura, vay te inkurainen tolerancia thay kanleipe prekal o sherune medie. Mashkar-komunitetengo dialogi ani Kosova aqhola naresto sar rezultati e siguripeske incidentyengo, ani reaktia e situaciake andar o kotor e dende tentipyengo mashkar o

komunitetya, may but Kosovako Srbyuno thay Kosovako Albanyuno komuniteti. Akanutne aktivitetiya vash te promovinen e tolerancia thay kanleipe may but phanglola pe civiluno malipe, mashkarthemutne organizacie thay individya ano komunako niveli.

E situacia ani relacia e qhibyake hakayengo thay edukipesko aqhola nayaverimi sar kotar duyto edicia e *Komuniteteske Hakayenge Notadeipesko*, ini kay nesavo harno progresi ulo ani umal e akcesesko ano edukipe e Romane, Ashkalyune thay Egipqayune komunitetengo. Nanipe e interakciako mashkar o komunitetya kay nakhavena ververutne skolake sistemya aqhola pandar ayekha te ovel thay shaipya te siklon ofisialune qhibya sar duyto qhib siton buti ver limitime. Nanipe e progresesko ano keripe e kurikulumako ano na Albanyune qhibya thay nanipe e akcesesko ano skolake pustika ano na Albanyune qhibya lungyarela te qhivel akcesi ano dayake qhibyako edukipe vash nesave komunitetya. Pherune, e qhibyaki komisia aqhola but naefektivuni thay aqhola te ovel problem e translacia thay mekhipea e dokumentyengo ano sah ofisialune qhibya ano komunako niveli.

Ani umal e socio-ekonomikune hakayengo, buderi aqhola te reslol. Na Albanyune komunitetya lungyarela te oven na prezentipe ano civilune servisya ano centraluno niveli, ji kay o na buderune komunitetya, may but haricune komunitetya, siton generalune na prezentime ano lokaluno niveli. Iniciative vash te inkurainen thay phikoinen o reprezentipe thay promovipe akale komunitetengo ano sol duy publikuno thay privatyuno butyako than na egzistinela. Komunitetengo kotorleipe ano publikuno jivdipe, ini kay mandatingyola kriseya, buti ver na sito efektivuno; ji kay o komunako phikoipe e lokalune nabuderune komuniteteske garavipeske mekanizmenge aqhola ano na resipe.

10. REKOMANDIPYA

E relevantune institucienge:

- Alokinena specifikune bujeteske lenya andar Kosovako Konsolidimo Bujeti vash aktivitetiya te implementine e Strategia thay Akciako Plani vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetengo;
- Sigurinena pherdo dialogi mashkar Kosovake institucie thay Srbyuni ortodoksyuni Khangeri, leindoy kotor relevantune komunitetenge jene, lena kotor ano aqhavipe thay garavipe e Kosovake Srbyune kulturune thay religiune barvalipyengo sar adikeripe;
- Hraminena o koncentrimo plani ano angazhipe e komunitetengo, may but e Kosovake Albanyune thay Kosovake Srbyune komunitetengo, ano pherdo dialogi yekh e yavereya;
- Zorakerena e qhibyaki komisia vash te monitorinel efektivune o krisi vash vastipe e qhibyengo thay te adresinen rovlaringya vash akaleske;

- Sigurinena o pherdo implementipe e regulativako ano preprezentipe e komunitetengo ano civilune servisy¹³⁰ vash te bayaren o fer thay yekhuno reprezentipe e savore komunitetenge jenengo, deindoy mangli sama ano butyaripe e juvlengo, ano civilune servisy ano centraluno niveli.

E Ministriake vash Komunitetya thay Iranipe:

- Sigurinena vahteya o gatisaripe e bershune bujetesko e MCR, thay lena akcie vash te sigurinen o alokipe e adekvatune fondyengo vash kherengo keripe thay yaver azhutipeske programya direktive vash o irande;
- Dena pherdo mothavipe thay dena godi e komunitetenge ani relacia e poltikake jamaipeske, iranipeske strategie thay proyektya, thay sigurinena efektivuno komunikipe mashkar centralune thay komunalune strukture vash te mekhen e sah aktoryen te kontribuinen ano akava procesi.

E Ministriake vash Androne Butya:

- Lena savore mangle akcie te sigurine thay te mangel vash centralune niveleske reintegripeske fondya kay sito procesimo ano manglo than bizo aqhavipe e mangle rigengo;
- Lungyarena o leipe e regularune aktivitetengo te bayaren o godinipe e Redikhlarda Strategiako vash Reintegripe e Irande Personyengo thay Akciake Planesko vash Implementiope e Strategiako vash Reintegripe e Irande Personyengo ano lokaluno niveli, thay te zorakeren komunako kapaciteti phanglo oleske efektivune thay vahteya implementipe.

E Ministriake vash Kultura, Terne thay Sporti:

- Efektivune implementinena o legislaciako rami vash garavipe thay promovipe e kulturune thay religiune barvalipesko kerindoy e sahasardi lista e kulturune thay religiune barvalipeske thanengo ano ledeipe e relevantune interesime rigencar thay deipe e listako e Kosovake Konsileske vash Kulturuno Barvalipe, sar rodingyola kriseya.

E Ministriake vash Edukipe, Skencia thay Tehnologia:

- Promovinena shaipyabvash interakcia thay kontaktya mashkar o siklovne

¹³⁰ Ministria e Publikune Administripeski, Regulativa Gn.04/2010 vash o procedure vash pherdo thay fer thay proporcionaluno reprezentipe e komunitetengo na numay ano mayoritetui numay vi ano civilune servosya, 20 Septembri 2010.

thay sikavne kotar o ververutne komunitetya ano sol duy edukipeske sistemya;

- Dena ani volonteruni baza, pherune klase ano ofisialune qhiba sar duyto qhib vash savore studentya;
- Sigurinena kay e Romana kurikulumake skolake pustika siton dikhlarde thay printime, sikavne siton trenirime, thay kay e Romani kurikulumake kerdi shayutni vash savore interesime studentya;
- Sigurinena kay o skolake pustika pe Boshnyakuni, Turkyuni thay Romani qhib siton printime thay distribuime, laqharipe e kualitetesko e skolake pustikenge iranipesko, thay sigurinena e translacia e profesionalune mashkarune skolake kurikulumake vash o klase 11 thay 12 ani Turkyuni thay Boshnyakuni qhib;
- Prioritizinenena o tentipya vash implementipe thay vastipe e neve multietnikune thay inkluzivune metodengo thay promovinenena interkulturalune edukipesko, vash te promovinen thay te vastinen e nevi multietnikuni thay inkluzivuno siklipeske metode thay te promovinen interkulturaluno edukipe, vash te promovinen yekh yaveresko kanleipe, toleranca thay dialogi;
- Lena konkretune mase te aqhaven skolake mekhipya thay na registripya vash o may qalavde komunitetya, may but vash o Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetya.

E Ministriake vash Buti thay Socialuno Dikhlaripe:

- Bayarena o shaipya vash o sah komunitetya te angazhinen o bukyake treningya thay yaver iniciative vash te sigurinen olengo fer reprezentipe ano privatyuno butyaripe.

E komunenge:

- Alokinaena specifikune fondya vash aktivitetetya vash te implementinen e Strategia thay Akciako Plani vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetya andar e komuna;
- Draftinena, aprovinena thay implementinena komunake iranipeske strategie, thay implementinena o Akciako Plani vash e Strategia vash Reintegripe e Irande Personyengo, vash te sigurinen kay o irande thay mekhle thanutne siton akcesime ano servisya sar si civiluno registripe, edukipe, sastipe, butyaripe thay socialuno dikhipe, kheripe thay akomodipe;
- Lena akcia te sigurinen kay o fondya vash irande personya siton garantime

prekal o ulavde lenye ano bershuno komunako bujeti;

- Siguripe e mangle thay vahtune respodipyengo e savore reportime siguripeske incidentyenge kola qalavena e komuniteten, leindoy kotor prekal o sure e pheripesko e tereneske vizitengo ko qalavde komunitetya;
- Sigurinena o pherdo formiripe e komunake ofisyengo vash komunitetya thay iranipe, thay olengo funkcionipe deindoy manglo stafi, financialune, thay logistikune resursya;
- Efektivune implementinena o legislaciako rami vash garavipe thay promovipe e kulturune thay religikune barvalipesko thay draftipe thay keripe e thaneske planyengo vash aprovipe kotar e Ministria e Thanipeski thay Thaneko Planifikipe;
- Lena pherde akcie te poromovinen nabuderune komunitetenge kulture andar e komuna bayarindoy fondya vash ayekha aktrivitetya vash o sah nabuderune komunitetya;
- Sigurinena kay komunitetenge reprezentya siton konsultime kana alokingyona o fondya vash aktivitetya thay proyektya vash vijaipya kale komunitetenge;
- Penjarena o sheruno vasnipe e mashkar-komunitetenge dialogesko mashkar o komuniteteya sar kanleipe te siguringyol toleranca thay yekh yaveresko kanleipe, thay implementinena regularune aktivitetya ano komuneako niveli;
- Dena shaibe vash qhavore kotar ververutne komunitetya te interaktinen ano skolake thana;
- Dena adekvatuni translacia ini kay siton legalune obligime te keren akava;
- Sigurinena kay sah o komunake hramipya te oven qhivde ano ofisialune qhibya vay qhibya ano ofisialuno vastipe, sar rodingyola kriseya;
- Bayarena o reprezentipe e nabuderune komunitetengo jenengo ano civilune servisyano lokaluno niveli; lena specifikune mase vash te inkurainen reprezentipe e na buderune komunitetenge juvlengo ano civilune servisyano;
- Sigurinena kay o savore komunake postya siton mekhle ano thana kay siton akcesime vash nabuderune komunitetenge jene.
- Sigurinena o pherdo formiripe e komunake ofisyengo vash komunitetya thay iranipe thay olengo shukarno funkcionipe kerindoy manglo stafi, financie, thay logistikune resurysa;

- Sigurinena kay komunake sombeshipyta regularune draftinena regulative, planya, strategie thay bujetya vash dikhlaripe e savore komunitetenge komitetengo.

E Mitrovicaka komunake:

- Lena savore mangle mase, ano vahti, te aprovinen o planya kotar Mercy Corps vash te keren o pherune khera ani “Romani Mahala” vash odola familie kola mangena te relokingyon ano beshipesko than;
- Dena savahtuno alosaripe vash o harno gendo e Romane thay Ashkalyune familienge kola irandile ani “Romani Mahala” kay na sitoy mangli opcia. Angazhinena e qalavde familien ano deiciake leipeske procesya vash te ciden olen kotar e forma e moliveske kontaminipesko e kampesko Osterode so may sigate kay sito shayutno.

E Kosovaka policiake:

- Dena adekvatune nivelya e policiake sevaluipesko ano thana kote o irande jivdinena vash te sigurinen olengo thay kherengo siguripe, thay respodinena ano mangle thay vahteske qhandya vash nesavo siguripesko incidenti;
- Dena efektivuno garavipe e savore kulturune barvalipeske thanenge thay respodinena vahteya thay ani mangli qhand vash sasavo raportimo incidenti kola qalavena akala thana.

E Kosovaka Radio Televiziake:

- Respodinena ano hrammimo mangipe kerdo kotar reprezentya e Ashkalyune thay Egipqanyune komunitetengo vash programi dedikimo vash olenge komunitetya.